

A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Tiratge: 1085 cibersubscriptors

Dipòsit Legal: T-612-08; ISSN. 2013-1348; Hosting: www.acarn.cat, Email: info@acarn.cat

Any 5 – II Època

núm. 12

Gener de 2010

Polikarpov I-15Bis "Super Chato"

Contingut

3

EDITORIAL

"També hi van haver asos catalans"

3

ARTICLES I APUNTS

GÜELL, MANEL. "*Ultima ratio regis cataloniae*"

9

MURILLO GALIMANY, FRANCESC. "Els regiments de cavalleria de nova creació de l'exèrcit de Catalunya. El cas del 1r. d'Hússars (1808)"

14

EL PERSONATGE

GÜELL, MANEL. "Manuel Orozco Rovira (1915-1994), as de l'aviació republicana"

21

NOTÍCIES

24

RECENSIONS

32

FONS I ARXIVS

Sucesos por años (s.XVII), de la BNM

21

LA CITA:

La
Disciplina

36 / 40

RECULL / AGENDA

34

L'ESPASA I LA PLOMA:

*La Conquista de
Catalunya por
el Marqués de
Olías y Mortara*

39

EXPUGNARE OPPIDUM: Avinyó, 1398

“També hi van haver asos catalans”

Sovint, quan fem Història Militar ens oblidem de la més recent, tot pensant que els fets que poguessin protagonitzar els catalans, s'han d'enquadrar dins de la Història d'Espanya, només pel fet que Catalunya deixà de tenir un exèrcit propi el 1714. Nosaltres no ho pensem pas així. Pot ser els catalans no hem tingut exèrcit propi, però és cert que hem fet considerables aportacions a l'espanyol; també que en sòl català s'han succeït, malauradament, episodis bèl·lics, com la guerra Gran, la guerra del Francès, les Carlinades, la guerra Civil... Tot això, també és Història Militar.

Aquesta darrera guerra introduí un nou element militar fins llavors desconegut: l'arma d'aviació. La II República va comptar amb hàbils i coratjosos pilots que van saber estar a l'alçada d'aquelles circumstàncies tan poc favorables (lluïtant amb vetustos biplans i polikarpovs soviètics contra els moderns Fiats italians i Meshersmiths alemanys). Van destacar un estol d'aviadors que van passar a la Història, alguns d'ells catalans (Joan Comas, Marià Foyé, Alonso Jiménez, Rafael Magriñà, Josep Sarrió, Joan Sayos, Francesc Viñals, etc.). D'un d'aquests, Manuel Orozco Rovira, n'oferim en aquest número la seva apassionant biografia, conscients que depassa la dimensió individual i ve a representar un conjunt d'herois que esperem que a partir d'ara tinguin major presència en la nostra Història Militar.

A R T I C L E S :

ultima ratio regis cataloniae*

[19/-24]

Manel Güell

Historiador i arxiver

manelguell@acarn.cat

Amb aquesta expressió llatina (“la darrera raó del rei”) manllevada del lloc d'alguns canons antics, els militars volien indicar que acabat tot intent de raonar diplomàticament (amb el contrari) només quedava la raó de la força bruta (o sigui la guerra, figurada en el tro espantós d'un canó), o com CLAUSEWITZ faria famós segles més tard: la guerra no

era més que la continuació de la política per altres mitjans (més salvatges, és clar). Nosaltres el que volem indicar és que parlarem de l'artilleria catalana, no de la hispànica que emprarien els Austries, sinó la dels segles anteriors, la primera artilleria que va existir, fabricada amb ferro forjat[1]. I ho farem apuntant un grapat de dades per tal d'indicar que ja en temps dels darrers comtes-reis del Casal de Barcelona, abans de l'entronització dels Trastamares, els catalans havien assumit aquesta nova arma, denominada genèricament de foc, per diferenciar-la de les armes que no explosionaven amb pólvora.

La primera canonada: 9 de juny de 1359

L'aparició de l'artilleria a Europa s'ha de situar a partir del primer quart del segle XIV, encara que no va ser fins els anys 70 d'aquella centúria quan els canons van ser utilitzats per batre muralles[2]. Però a Catalunya, concretament, hem de recular quasi vint anys aquesta cronologia, ja que podem situar perfectament l'ús de l'artilleria a finals de la dècada dels anys 50. Sabem que **Pere III** emprava, "*diversos castillos de madera y muchas máquinas para combatir -que llamaban gatas, manteletes y bancos pintados- y otros artificios que se habían inventado en los siglos pasados y se usaban en la guerra que se hacía entonces, que era toda la artillería gruesa de aquellos tiempos...*". Això era així el 1354, en el setge d'Alguer[3], però només sis anys més tard tot va canviar. Efectivament, el 9 de juny de 1359, en plena guerra contra Castella, l'estol naval enemic aparegué davant del port de Barcelona, amb 28 galeres, 80 naus, tres galiotes i quatre llenys, i l'armada naval catalana va sortir desseguida a enfrontar-s'hi, i ho féu amb:

"una lombarda que estaba en la nao grande del rey de Aragón -que entonces llamaban *lombarda* y era tiro de fuego con pólvora artificial- hizo tanto daño en una nao de las del rey de Castilla que le llevó los castillos y el árbol, y hirió mucha gente, de dos tiros que disparó; porque cuanto yo conjeturo es esto lo que en la historia de Castilla llaman truenos, y parece ser ya muy usada en estos tiempos aquella invención infernal"[4].

Al voltant d'aquest episodi explicat pel cronista JERÓNIMO DE ZURITA, un historiador decimonònic comentava que els trets de la bombarda catalana aquell 1359 foren els: "*primeros que se sabe que hicieron los catalanes [...] Importa la noticia porque demuestra que los catalanes habían ya entonces tomado de los moros las armas de fuego*"[5].

La bombarda

La bombarda, també dita *lombarda*, és la peça d'artilleria més antiga, i estava formada per una canya i una recambra a la part posterior, on s'hi disposava la càrrega de pólvora, muntades amb cordes[6]. La seva fabricació, a càrrec d'un ferrer, era força rudimentària i molt semblant a una bóta, ja que estava formada per una sèrie de barres allargades, fortament acoblades en calent per cercols exteriors. Donat que les operacions de foc i de càrrega eren molt lentes, la bombarda acostumava a dur més d'una recambra, de manera

que en un dia podia fer poc més de mitja dotzena de trets. Per cada tret hom havia de fer servir ferro roent per calar la pólvora de la càrrega, i es feia a través d'un forat practicat a la recambra anomenat fogó. La punteria es confiava al bon ull de l'artiller, ja que el tret només sortia ras. El pes d'una bombardarda podia arribar fins i tot a les sis tones, i el dels projectils podia oscil·lar entre els 5 i els 150 quilograms, si es tractava de pedra, i fins i tot 250 quilograms quan es tractava de pilotes de ferro. Amb aquest pes resulta obvi que la cadència fos bastant minsa, i que l'allargada del tret no passés, com a molt, de 1.300 metres. Encara a finals del segle XV els trets que ja podien assolir els dos quilòmetres, només eren fiables a menys de 200 metres, que era la distància a la que s'acostumava fer servir la bombardarda.

Ens diu el tractadista LUIS COLLADO que el mot de 'bombardarda' provenia dels verbs llatins 'bomba' i 'ardeo', i que també se la denominava "turment", cosa per la qual el projectil era conegut com "*esphera tormentaria*" i l'artiller com "*magister tormentorum*". Els diversos tipus de bombardes van ser anomenats amb el nom d'aus de rapinya o animals fers i verinosos: basilisc, esmeril, falconet, passavolant, sacre, àspid, colobrina, serpentí, etc[7].

Els mastercanons

Com que l'objectiu de la bombardarda era el d'ensorrar muralles, com més potent fos, millor. Per fer-la més potent, senzillament se la feia més grossa dotant-la d'un major calibre. D'aquesta manera es va arribar al que s'han vingut a nomenar "bombardes monstruoses", o com denomina l'autor d'aquestes línies: "mastercanons".

El 1410 l'infant **Ferran de Castella** es va cobrir de glòria en la presa d'Antequera (gesta que li proporcionaria el sobrenom amb el qual fou conegut). Per reeixir, hagué d'emprar artilleria grossa. Una bombardarda en concret, era de tals dimensions que per moure-la es necessitaven 20 parells de bous i 200 homes de servei. El juny de 1642, en el setge de Limerick, els irlandesos van capturar una pesa d'artilleria que pesava 8.000 lliures i precisava de 25 bous per ser moguda, disparant projectils de 15 quilograms de pes[8].

Masterbombarda turca
(Istanbul). Disponible a:
<[deistambulabilbao.blogspot.com](http://deistambulabilbao.blogspot.com/2008/12/...)
/2008/12/...>

A Catalunya, el 1408 **Martí el Jove** bombardejava l'Alguer, i a mitjan maig 1431 la galera de **Francesc Desplà** portava "*la bombardarda grossa del General, que tirà pedres de pes de IIII quintars...*" i bombardejà les naus del port de Marsella[9]. Val a advertir que el quintà de pes equivalia a poc més de 40 quilograms, i que per tant estem parlant de projectils petris de més de 160 quilograms.

La difusió de la primera arma artillera a Catalunya

A l'igual que va fer el comte-rei, també van apressar-se a fer les principals municipalitats del país: procurar-se una bona defensa en base a aquella nova i revolucionària arma. Els següents anys tenim documentada l'adquisició o possessió de bombardes per part de Tarragona, Cervera, Castelló d'Empúries, Mataró, Valls i, per suposat, Barcelona.

Tarragona-

A l'inici del tercer quart del segle XIV, a Tarragona treballava fornint "ballestes de tro" el mestre **Francesc Vicenç**. En sessió de 2 d'octubre de 1396, el consell municipal va resoldre comprar o fer fabricar quatre bombardes grosses i 10 més de mitjanes. El 23 de desembre següent feien comptes i sembla que a la comanda se n'hi afegien dues més. Al ferrer **Guillemó Cases** se li consignaven 18 florins, al ferrer **Ferrer Pi**, 12 florins i a **Pericó Roca**, ballester, altres 12 florins, totes tres consignacions per fabricar dues bombardes cada un; l'encàrrec a **Roca** era per dues ballestes de tro. Advertim que al fuster **Pere Tio** se li consignaven 44 florins per fer ceps per a les bombardes, i a raó de 2 florins per cep, volia dir que el consell tarragoní preveia posseir més de 20 bombardes[10].

Quinze anys més tard els llibres del Consell tornen a reflexar la possessió de complements d'artilleria. El compte de clavaria consignava la provisió de 35 lliures de salnitre (a raó d'11 sous per lliura), 4 lliures de pólvora de bombardes, 15 més de sofre (a raó de 4 diners la lliure), 1 lliura de carbó de salze (comprat i d'estellat per fer carbó), i el cost de picar "*lo salitre e lo sofre e lo carbó*" (altre lliura més 11 sous). El total sumava una despesa dinerària de quasi una trentena de lliures[11]. Tanmateix, el més important és constatar que a Tarragona es fabricava pólvora, ja que és ben sabut que aquesta és el resultat de l'adequada mescla de salnitre, sofre i fusta (per exemple, de salze).

Cervera, Castelló d'Empúries i Mataró-

El 1380, Cervera aportava "*balestes e bombardes de tro*" a l'host reial que combatia contra **Ramon Alemany de Cervelló**[12]. El 1381, els llibres comptables de Castelló d'Empúries assentaven el cost de la fabricació de pólvora per a les "*balestes de tron*" amb les quals podrien assetjar Foixà, empresa en la qual la vila prenia part. Per ordre del **comte d'Empúries**, els menestrals castellonencs elaboraren la pólvora. El clavari del comú els pagà el cost de la llenya de salze i del sofre viu. Més tard, seguint les ordres de Joan I, van trametre a Foixà dues "*bombardes grans ferrades ab fusts*" amb 12 projectils[13]. El 1390, dins de l'ordre de *recolleta* del Castell de Monclús, s'integrava, entre altres mesures, la contribució per a l'adquisició d'una bombarda[14].

Valls-

Pel que fa a la vila vallenca, cedim la paraula a un dels nostres col·laboradors: "*la primera notícia que tenim de l'existència de bombardes en aquesta vila, correspon al 17 de juny de 1390, dia en què el fuster **G. de Montserrat** i un teuler de la vila van anar al riu Francolí a triar pedres que poguessin servir com a projectils de les bombardes. A més, aquell mateix dia en **Guillem de***

Mitjavila, tresorer de les obres de manteniment que s'estaven fent a la muralla de Valls, pagava una quantitat a l'esmentat **Montserrat** per haver fet dos sitis o plataformes de fusta nous per assentar-hi les bombardes..."; només 15 anys més tard, la vila ja en tenia 17 bombardes[15].

Barcelona-

El Consell barceloní, comissionava, el 1407, un fuster "per regonèixer los camins si podrian anar carretas ab artilleria..."; i vers 1413, establia la necessitat de disposar d'armament pesat "en torn quatre o sinch bombardes miganceres de matall ab pólvora", i també "alguns hòmens axí com són fusters, mariners e altres persones expertes per fer brigoles e altres artelleries necessàries a servey de la dita host"[16].

* * *

La nova dinastia sobirana dels Trastamara empraria amb major profusió l'arma artillera. Ja hem vist el primer comte-rei d'aquesta família bombardejar Antequera amb un mastercanó. El 1414 amb un altre de similar bombardejaria Balaguer, últim amagatall del dissortat comte d'Urgell. Explicava el cronista que eren "tubos de hierro cortos y gruesos muy reforzados, en los que se introducía pólvora y las balas de piedra o hierro, las cuales salían disparadas al prender la pólvora con una mecha. Algunas de estas balas pesaban 5 o 7 quintales". Segons MORAYTA: "Si los cronistas no exageran, la artillería había ya llegado a un alto grado de perfección. Cuéntase que una bombardita de fruslera mandada expresamente labrar en Lérida, arrojaba a la ciudad piedras de cinco quintales y medio, y se menciona otra, que las lanzaba de ocho quintales, con tal velocidad que donde daban, lo hundían todo hasta el primer suelo"[17].

Del seu fill **Alfons IV**, només direm que són nombrosíssimes les notícies documentals sobre artilleria de pólvora vinculades a les seves campanyes militars transmediterrànies[18].

Bombarda muntada en curenya i unida amb corretges
<bertan.gipuskoakult.ura.net/eu/18/eis/16.nhn>

Bombarda curta, amb projectil de ferro al costat
<es.wikipedia.org/wiki/>

Malgrat l'escassa efectivitat d'aquesta primera artilleria, limitada per un calibre reduït i el seu transport problemàtic, un dels principals experts en l'art militar del seu temps com era **Hug Roger III de Pallars**, durant la guerra en el seu comtat (1484-1487), sentenciava: "les bombardes e passadors guanyen les batalles"[19].

* El present article s'ha basat, en bona part, en un primer apartat de la comunicació que l'autor va presentar al VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, recensionada en aquesta mateixa revista [A *Carn!*, núm. 11 (Setembre de 2009) p. 26]. GÜELL, MANEL. «Consideracions al voltant de la Revolució Militar a Catalunya», *Pedralbes*, 28 [en premsa] [Disponible a: www.historiamoderna.net/vicongres]

[1] Corresponent a una primera època, d'acord amb la cronologia que exposa SOUSA Y FRANCISCO, ANTONIO DE. *700 años de Artillería. Evolución histórica de los materiales de artillería y sus municiones*, p. 11. Disponible a: www.fortunecity.com/victoria/m/churchmews/1216/HistoriaArtilleria [consultat el 3 de maig de 2005].

[2] Vegeu RUNCIMAN, ESTEVEN. *La caída de Constantinopla*. Madrid: Espasa-Calpe, 1973, p. 92; CIPOLLA, CARLO M. *Las máquinas del tiempo y de la guerra*. Barcelona: Crítica, 1999, p. 95 n.2 i 146 n.1; MCNEILL, WILLIAM H. *La búsqueda del poder. Tecnología, fuerzas armadas y sociedad desde el 1000 d.C.* Madrid: Siglo XXI, 1988, p. 88-89; PARKER, GEOFFREY. *El Éxito nunca es definitivo. Imperialismo, guerra y fé en la Europa moderna*. Madrid: Taurus, 2001, p.195, etc.

[3] Sobre aquest setge, ja vam publicar-ne una ressenya en aquesta mateixa revista. "Expugnare Oppidum. Alguer, 1354". A *Carn!* [En línia], Maig de 2008, núm. 7, p. 35-36. Disponible en: www.acarn.cat.

[4] ZURITA, JERÓNIMO. *Anales de Aragón*. VII. Ed. de Angel Canellas. Saragossa: Institución

"Fernando el Católico" CSIC, 1973, IV, p. 249 i 379.

[5] MORAYTA, MIGUEL. *Historia general de España, desde los tiempos antehistóricos hasta nuestros días*. V. Madrid: Felipe González Rojas, 1887, II, p. 1.000, n.1.

[6] Seguim SOUSA. *700 años de artillería...*, p. 13.

[7] COLLADO, LUÍS. *Plática manual de artillería, en la qual se tracta de la excelencia de el arte militar, y origen de ella, y de las maquinas con que los antiguos començaron a usarla, de la invención de la pólvora, y artilleria, de el modo de conduzirla, y plantarla en qualquier empresa. Fabricar las Minas para bolar las Fortalezas, y Montañas, Fuegos artificiales, Varios secretos, y importantísimos advertimientos, al arte de la Artilleria, y uso de la Guerra utilísimos y muy necesarios. Y à la fin un muy copioso, y importante examen de Artilleros....* Milà: Pablo Gotardo Poncio, 1592, f. 6-7.

[8] PARKER. *El éxito...*, p. 178.

[9] SARI, GUIDO. "L'adozione del Fronte Bastionato nella Piazza forte di Alghero". *L'Alguer*, 9 (març-abril 1990) 9-16, p. 9; SÁNCHEZ MOVELLÁN TORENT, ISABEL. *La Diputación del General de Cataluña (1413-1479)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004, p. 448, n.229.

[10] *Actes Municipals*. 1369 - 1374-75. Transc. Josefina Cubells i Llorenç i Sabí Peris i Serradell; trad. Joaquim Icart i Leonila. Tarragona: Ajuntament, 1984 (Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona; 3); *Actes Municipals*. 1378-79 - 1383-84. Dir. Francesc Cortiella i Ódena i Montserrat Sanmartí i Roset. Tarragona: Ajuntament, 1985 (Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric

Municipal de Tarragona, 4), p. 127 i *Actes Municipals*. *Ordinacions de la msa del vi de la ciutat de Tarragona*. 1382-1424. *Actes municipals*. 1396. Dir. Montserrat Sanmartí Roset i Jordi Rius Jové. Tarragona: Ajuntament, 1995 (Col·lecció de Documents de l'Arxiu Històric Municipal de Tarragona; 10), p. 152 i 181.

[11] MARTÍ JUANPERE, JORDI. *Els perills de l'interregne (1410-1413). La muralla i la defensa de la ciutat de Tarragona*. Treball (inèdit) d'Història del Dret Medieval, Àrea de Medieval de la URVT, juny de 1990, apèndix núm. 9.

[12] SABATÉ, FLOCEL. *El sometent a la Catalunya medieval*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2007 (Bofarull; 12), p. 128

[13] SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL. "Fiscalidad y finanzas de una villa señorial catalana: Castelló d'Empúries, 1381-1382", en: SÁNCHEZ MARTÍNEZ, MANUEL (ed.). *Fiscalidad real y finanzas urbanas en la Cataluña medieval*. Barcelona: CSIC, Institució Milà i Fontanals, 2003, 301-362, p. 338.

[14] PONS I GURI, JOSEP M. - LLOVET, JOAQUIM. "El senyor del Castell de Mataró, versus la universitat del terme". *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, Mataró*, 14 (1982) 31-36.

[15] MURILLO GALIMANY, FRANCESC. "La defensa de Valls en els segles XIII-XV: la milícia i l'armament de la vila". A *Carn!* [En línia], Gener de 2008, núm. 6, p. 9, <www.acarn.cat>.

[16] SABATÉ. *El sometent...*, p.127.

[17] GUALLAR PEREZ, MANUEL. "El Conde don Jaime de Urgel frente al rey don Fernando de Antequera. Un episodio leridano de esta lucha, el sitio de Balaguer y la rendición del Conde al Rey, con los

antecedents de su rebeldía, según el relato que de aquellos sucesos hizo Lorenzo Valle". en: *Miscel·lània Homenatge al professor Salvador Roca i Lletjós*. Lleida: IEL, CSIC, 1981, 186-208, p.204. També, MORAYTA. *Historia General de España...*, II, p. 1.174.

[18] Regestades, per exemple, a: CABESTANY FORT, JUAN-F.

"Repertorio de cartas reales conservadas en el Instituto Municipal de Historia (1249-1458)". *Materiales para la Historia Institucional de la Ciudad*, XVI. Barcelona: IMH, 1966, 57-281, p. 154 i 241; o els *Dietaris de la Generalitat de Catalunya* [= DGC], I (1411-1539), Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1994,

p. 79, 139, 158, 164, 169, etc.

[19] FERNÁNDEZ, JAUME. "La guerra del Pallars (1484-1487): l'art de la guerra en l'ocàs del món medieval". en: *Muntanyes en rebel·lia. Hug Roger III i la fi de la Catalunya comtal*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2005, 76-97, p. 80, n.7.

Els regiments de cavalleria de nova creació de l'exèrcit de Catalunya. El cas del 1r. d'Hússars (1808).

[8/1/4]

Francesc Murillo Galimany
Historiador

francescmurillo@hotmail.com

Context

A Catalunya, durant els primers mesos de la guerra del Francès (maig i juny del 1808), la resistència contra l'exèrcit napoleònic va anar a càrrec dels sometents i d'unes poques unitats de l'exèrcit regular. El gruix de les tropes espanyoles al Principat es trobava concentrat a Barcelona, on va quedar presoner, tot i que molts militars van aconseguir fugir i s'incorporaren a l'exèrcit que s'estava organitzant a Catalunya o bé a l'Aragó i València. En els mesos següents, la Junta Suprema del Principat va intentar formar un veritable exèrcit mitjançant el decret de mobilització de 40 terços de miquelets i la petició de reforços a les Illes Balears. Aquests darrers es van materialitzar el mes de juliol, amb l'arribada de diversos regiments d'infanteria, un nombrós tren d'artilleria i un destacament de sapadors, comandats pel mariscal de camp **Domingo Mariano de Traggia**, marquès del **Palacio**, que fou nomenat capità general de Catalunya.

Però aquest incipient exèrcit patia una mancança absoluta de cavalleria, ja que en esclatar la guerra, al Principat tan sols hi havia tres esquadrons incomplets del regiment de cavalleria de línia de Borbón, que restaren presoners a Barcelona. Aquest fet impedia poder llençar operacions ofensives en terrenys oberts, ja que haurien estat desbaratades

per la cavalleria napoleònica. Davant d'aquesta situació, a finals de juny començaren a organitzar-se lentament algunes unitats de cavalleria, en base a oficials i soldats del regiment de cavalleria de Borbón que aconseguiren fugir de Barcelona i d'altres dispersos que per una o altra raó estaven a Catalunya. Així, el mes de juny es va constituir a Girona el regiment d'Hússars de San Narcís, que amb un sol esquadró d'un centenar d'homes va prendre part en el segon setge de Girona. Mentre, aquell juliol, a Tarragona i Lleida s'organitzaren dues companyies de cavalleria, que a primers d'agost s'uniren al "*regimiento de cavalleria Ligero de Cataluña*". Aquest regiment, que el mes d'octubre adoptaria el nom de Caçadors de Catalunya, estava format per dos esquadrons, amb uns 175 homes i entraria en acció per primera vegada el dia 12 d'aquell mes a Sant Cugat del Vallès[1].

El darrer regiment de cavalleria que s'organitzà al Principat l'any 1808 fou el 1r. d'Hússars de Catalunya. Aquest cos de cavalleria, que és l'objecte del present estudi, va néixer de la iniciativa d'un veterà oficial de l'arma, **Juan del Castillo Rodríguez**, un extremeny de 46 anys, tinent coronel agregat al regiment de cavalleria de Borbón, que havia aconseguit fugir de Barcelona. D'aquest regiment, força desconegut (que no hem de confondre amb el regiment d'Hússars de Catalunya que es va crear el desembre del 1809 en base a les restes dels Hússars de San Narcís), se'n conserva suficient documentació, majoritàriament inèdita, per conèixer-ne l'organització i estructura que volia adoptar. Una de les principals fons d'informació de que disposem és el contracte establert el 10 de setembre del 1808 entre la Junta Suprema del Principat i **Juan del Castillo** per la seva formació[2].

La formació del regiment

Estructura

Segons el contracte, el regiment havia de constar de tres esquadrons dividits en tres companyies, excepte el primer esquadró que n'havia de tenir quatre. Cada companyia estaria formada per 100 homes, fet que donava un total teòric de 1.000 homes a cavall pel regiment. **Juan del Castillo** hi incloïa dues particularitats: mitja companyia del primer esquadró havia d'estar constituïda per llancers armats amb llança, espasa i pistoles, mentre que mitja companyia del segon esquadró estaria formada per artillers a cavall. Aquests darrers estarien equipats amb quatre peces d'artilleria volant i comptarien amb els corresponents carros per la munició i la pólvora. Val a dir que la incorporació de la mitja companyia d'artilleria era força difícil de portar a la pràctica. També, que aquesta estructura s'allunyava força dels regiments de cavalleria de l'exèrcit regular del 1808, formats per cinc esquadrons de dues companyies cadascun, però que tan sols arrencaven un total teòric de 70 homes i 54 cavalls per companyia, i per tant uns 700 homes i 540 cavalls per regiment, sense comptar la plana major[3].

Comandaments

Pel que fa als comandaments del regiment, aquest el dirigia un coronel (que a més comandava el 1r. esquadró), que no era altre que **Juan del Castillo**. La resta de la plana major havia d'estar formada per un tinent coronel (cap del 2n. esquadró), un comandant (cap del 3r. esquadró), tres ajudants majors i tres ajudants menors, un capellà, un cirurgià, un armer, un "sillero", un picador, un mariscal, un trompeta d'ordres i un timbaler. Cada companyia estava dirigida per un capità primer i comptava amb un capità segon, un tinent primer, un de segon, un sotstinent primer, un de segon, dos sergents primers, tres de segons i nou caporals. El fet de que cada companyia tingués pràcticament el doble d'oficials que les companyies dels regiments de cavalleria de l'exèrcit regular va ser acceptat pel capità general, perquè, tal com aquest va deixar escrit, "*mi ánimo fué hacerlas servir separadas, y quise quedarme con la disposición de hacer dos de cada una en cualquier momento*" [4]. Segurament el marquès del **Palacio** pretenia dotar de destacaments de cent o dos-cents genets a les diferents divisions i columnes del seu exèrcit, que estaven mancades absolutament de cavalleria.

Efectius

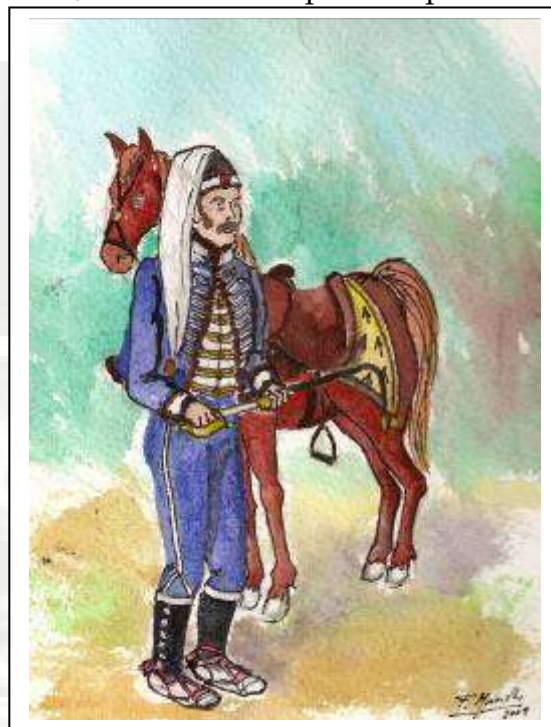
Durant el reclutament d'aquest cos existia el perill, força habitual, de que aquest quedés al complet d'oficials però que en canvi s'allistés un percentatge força baix de soldats respecte al total teòric. Per impedir que es produís aquest desequilibri, **Castillo** va establir en el 5è. capítol del contracte, que les places dels oficials de les companyies s'anessin cobrint a mesura que s'incorporés al regiment un nombre concret de soldats equipats, entre els quals també hi quedarien inclosos sergents i caporals en un nombre proporcionat. Així, per cobrir la plaça d'un sotstinent segon calia reclutar i equipar prèviament 9 soldats; per una de sotstinent primer, 18 soldats; per una de tinent segon, 27 soldats; per una de tinent primer, 38; per una de capità segon, 49; i per una de capità primer, 59. Per poder optar al benefici d'una d'aquestes places d'oficial, calia demostrar "*limpieza de sangre, no aver sido procesados, no franceses, y robustez necesaria*".

Oficials i tropa es filiaven per quatre anys o pel temps que durés la guerra. A partir del moment que formalitzessin la filiació els homes i estiguessin ressenyats els cavalls, la paga i el seu manteniment anirien a càrrec de la hisenda catalana. El salari era de cinc rals diaris pels húsars i se'ls proporcionava el pa, mentre que els oficials havien de rebre la mateixa paga que els oficials dels regiments de cavalleria lleugera de l'exèrcit regular.

L'uniforme

Castillo havia de fer-se càrrec de costejar el vestuari dels reclutes així com la "*fornitura, armamento blanco y de fuego, artillería, estandartes, clarines, timbales, banderolas, paños bordados de timbales, cureñas, carros fuertes para la pólvora y municiones, guarniciones de tiro útiles de compañías...*"

L'uniforme dels húsars d'aquest regiment consistia en un dòlman (caçadora curta que portaven cordada damunt de la camisa) de color blanc que es cordava mitjançant una sèrie de cordons de fils daurats amb columnes de botons del mateix color. Damunt del dòlman hi portaven una pellissa (una caçadora curta folrada de pell que acostumaven a portar penjant de l'espatlla esquerra, tot i que quan feia fred la portaven completament posada) de color blau, amb els punys i el coll blancs, i els ribets de pell. La pellissa es cordava de la mateixa manera que el dòlman, tot i que en aquest cas, tan els cordons com els botons eren de color blanc. Vestien pantalons blaus amb una franja lateral blanca i polaines negres amb una franja superior blanca que arribaven per sota de l'alçada del genoll. Una particularitat que segurament pretenia reafirmar la procedència de la majoria dels seus components la trobem en el fet de que els soldats no calçaven les típiques botes hongareses dels húsars, sinó que duïen espardenyes blanques amb vetes vermelles. Els soldats cobrien el cap amb el que aparentment sembla ser una gorra de quarter de color negre, amb un cordó o un ribet blanc i l'escarapel·la vermella de l'exèrcit regular espanyol, de la gorra penjava una màniga de color blanc de grans dimensions, que acabava en una borla daurada.

Húsar del regiment de Catalunya. Dibuix de Francisco Murillo Rodríguez

La catalanitat del regiment

Malgrat que no es va arribar a solemnitzar el contracte, aquest fou admès per la Junta, que el 14 de setembre concedia permís a **Juan del Castillo** per a poder formar el regiment. Tot seguit, **Castillo** feia penjar els cartells de reclutament, però en el text d'aquests cartells hi trobem una modificació respecte al text del contracte, ja que s'hi feia constar que tant els oficials com els soldats havien de ser catalans: "*de que esta empresa sea toda de solo Catalanes*" [5]. El fet de convertir aquest regiment en una unitat militar formada tan sols per catalans, podria tractar-se d'un intent del seu coronel d'assegurar l'allistament de suficients homes per cobrir-ne els efectius, ja que en general, els catalans preferien incorporar-se a regiments formats majoritàriament per habitants del Principat, com ara els terços de miquelets, que no en els d'altres regiments de l'exèrcit regular.

A partir de mitjans de setembre **Juan del Castillo** va anar reunint homes i cavalls a la caserna de Reus, on s'havia establert el quarter del regiment, així com tots els efectes necessaris d'equipació, vestuari i armament. Per ajudar **Castillo** en la tasca de formació del cos, la Junta li havia d'enviar quatre oficials que ell hagués escollit. La Junta també estava obligada a trametre-li els caporals i sergents que necessités per formar el

regiment, i ho havia de fer enviant-li soldats perquè ocupessin la plaça de caporals, i caporals perquè ascendissin a sergents. Per tal de donar facilitats per completar l'allistament dels efectius teòrics del regiment, la Junta permetia que poguessin ser-hi admesos sometents i presos.

Fi i dissolució

El procés de formació d'aquell cos va continuar amb normalitat fins els darrers dies d'octubre, quan va quedar definitivament estroncat. El 28 d'octubre va tenir lloc la substitució del marquès del **Palacio** pel general **Joan Miquel de Vives** en el càrrec de capità general de Catalunya. Als pocs dies, el general **Vives** va optar per dissoldre el 1r. d'Hússars de Catalunya, quan ja comptava amb 200 hússars, la majoria dels quals estaven degudament uniformats, i 188 cavalls. **Vives** va requisar els cavalls i l'equip, i va fer tornar els soldats a casa amb el seu uniforme i armament. **Castillo**, que no havia cobrat la seva paga des de l'inici de la guerra, va veure desaparèixer de sobte el seu regiment, i amb ell tots els diners que hi havia invertit, fet que el va portar a marxar cap a Sevilla, a exposar la seva queixa a la Junta Suprema Central[6].

Segons el marquès del **Palacio**, **Vives** va dissoldre aquell regiment pel fet de voler variar la línia d'acció del seu predecessor, així com per l'oposició que havia generat el capítol 5è. del contracte en els membres de la Junta del Principat, que es desfermà quan va marxar **Palacio**[7]. Si bé és possible que el marquès no anés desencertat del tot, també cal tenir present que al llarg de l'octubre van començar a arribar reforços de cavalleria a Catalunya: el gruix del regiment d'Hússars Espanyols, procedent de Mallorca, i dos esquadrons dels regiments de cavalleria de línia de Santiago i d'Alcàntara, que arribaren de Portugal. A la primera meitat de novembre s'hi afegiria, procedent de Granada, el regiment d'Hússars de Granada[8]. Els esquadrons de Santiago i d'Alcàntara arribaren a Catalunya sense muntures ni equipació. En tractar-se de dues unitats de l'exèrcit regular, cap la possibilitat de plantejar que **Vives** optés per dissoldre l'únic regiment de cavalleria que tenia en fase de formació per intentar equipar, en la mesura possible, aquells regiments que tenien l'oficialitat i la tropa instruïda i foguejada.

[1] MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *La batalla del Pont de Goi (Valls, 25 de febrer del 1809)*. Valls: IEV, 2008, p. 19-20, 28-41 i 175-176; i SAÑUDO BAYÓN, JUAN JOSÉ. *Base de Datos sobre las Unidades Militares en la Guerra de la Independencia Española*. Madrid: MD, 2007.

[2] Arxiu General Militar de Segòvia [= AGMS], *Secció 1a.*, Lligall C-2157.

[3] BUENO CARRERA, JOSÉ M. *La expedición española a Dinamarca. 1807-1808*. Madrid: Aldaba, 1990, p. 19; i CÁCERES ESPEJO, CARLOS. *El ejército de Andalucía en la Guerra de la Independencia*. Màlaga: Algazara, 1999, p. 249.

[4] AGMS, *Secció 1a.*, Lligall C-2157.

[5] L'uniforme també el trobem reproduït en un cartell d'allistament que s'ha conservat. AGMS. *Secció 2a.*,

Divisió 10, Lligall 106.

[6] La documentació que disposem d'aquest oficial no ens dóna informació sobre l'acord que va prendre la Junta. AGMS, *Secció 1a.*, Lligall C-2157.

[7] AGMS, *Secció 1a.*, Lligall C-2157.

[8] MURILLO. *La batalla del Pont de Goi...*, p. 43-49.

EL PERSONATGE:

Manuel Orozco Rovira, as de l'aviació republicana (1915-1994)

Manel Güell
Historiador i Arxiver
manelguell@acarn.cat

La família

El penúltim dia de 1915 naixia a la ciutat de Tarragona el segon fill baró de **Manuel Orozco Llorens** (1877-v.1960) i de **Carme Rovira Malé** (1883-v.1979)([RCT](#), t. 109, f. 236). El pare, era un enòleg sevillà, fill d'alacantins, que s'havia establert a la capital del Camp a principis de segle, treballant en el comerç. La mare, pertanyia a una de les famílies més acomodades de la Tarragona d'aquells temps, la qual regentava una coneguda botiga de roba; el seu avi matern, **Miquel Malé Clos** (1840-1919), havia estat alcalde de la ciutat([BARRIACH-ESTIVILL-PIQUÉ-VIRGILI \[2003\] 37](#)). **Manuel Orozco Rovira**, tenia un germà, **Antoni**, que estudià magisteri i durant la República la Inspecció d'Ensenyament li encomanà la direcció de l'escola de les Carmelites, jugant un important paper en el seu àmbit sindical([MAGRIÑA \[2006\]](#)); el 1936 enllaçà amb una distingida nissaga, els **Delclòs**([ABELLÓ \[1998\]](#)).

Orozco i la Revolució marxista

Quan ja enfilava la seva vocació d'artista dibuixant (especialment dotat per la caricatura), esclatà la Guerra Civil, i hagué de deixar l'escola per allistar-se amb 20 anys i mig, el mateix 19 de juliol de 1936([SALVADOR \[2005\] 156](#)). **Manuel Orozco** s'identificava plenament amb els ideals de la revolució marxista, estant molt ben relacionat amb el comitè de la FAI. Tanmateix, pel seu bagatge cultural i humanista, es va desmarcar totalment dels actes inicis que els incontrolats van cometre arreu de la ciutat, com en tot el país. Aquest tarannà el dugué a col·laborar decididament en la salvaguarda de molts personatges locals que llavors van ser perseguits. Ho assegurava el seu germà **Antoni** quan, en unes memòries inèdites que va deixar escrites, es referí a les persecucions de certes persones considerades feixistes o de dretes, que van començar a cometre, piquets de la FAI i UGT: "*Recordo que alguns es pogueren salvar; entre ells el*

metge Sentis, el comandant Sentis, un fill de la família Prats i d'altres. Tots ells gràcies al avís del meu germà, qui tenia una forta relació amb alguns components de la junta revolucionària i a través de quins coneixia els propòsits dels extremistes". Afegeix, en una altra pàgina: "En aquella època varen detenir i empresonar al meu cunyat Antón, a Miguel Malé i al meu 'tio' Joan Piniés. Els deixaren anar molt aviat, doncs intervingué el meu germà Manolo".

Pòster propagandístic dissenyat per Manuel Orozco Rovira que va estar exposat a Casa Malé. Gentilesa de Joan Fernández i Cristina Bessa.

És fama, a més, que un cop féu costat, colze amb colze, amb un reduït escamot de valents que, armats solsament amb cadenes, va fer front exitosament a la turba que pretenia assaltar la Catedral i calar foc a la valuosa col·lecció de tapisos.

Pilot i heroi de la Guerra Civil

A mitjans de 1937 va tenir l'oportunitat de marxar a la Unió Soviètica per rebre diversos cursets d'entrenament per a pilot de combat a l'escola de vol de Kirovabad (Adzerbajan). Ho féu juntament amb d'altres joves militars, entre els quals **Rómulo Negrín**, fill del president de la República Espanyola, de qui va ser gran amic. A finals d'aquell any tornava a Espanya, concedint-se li el títol oficial de pilot d'aeroplà, juntament amb l'ús de sergent, el 20 de novembre (DOMDN, 5 de 05-01-1938, 56; FIERRO [2000] 41). Tot seguit s'integrà en la 4ª esquadrilla de Polikarpov, no trigant en destacar per la seva perícia com a pilot en vols nocturns, perícia que el dugué a ser-ne un dels millors especialistes.

A Tarragona estant, en ocasió d'un permís, no dubtà a acudir a una alarma aèria i a foragitar un hidroavió bombarder italià. El seu germà ho recorda en les seves memòries: "Una vegada que el meu germà es trobava de permís a Tarragona, ab el seu avió "mosca" al aeroport de Reus, al sentir les sirenes d'alarma va anar com un coet al camp d'aviació y amb el seu aparell s'enlairà i va perseguir a la "pava". El tocà però va pogué fugir, 'despedint' fum".

El 21 de febrer de 1938 **Orozco** prenia part activa en la fase aèria de la batalla de Terol, en el decurs de la qual va col·lisionar amb un caça enemic, i malgrat l'abast de la topada, aconseguí aterrar amb dificultat, sa i estalvi. Allò que em sintetitzat en aquestes quatre ratlles va constituir, en el seu dia, tota una epopeia. El periodista LLUÍS DE SALVADOR ens la descriu així:

"Al front de Terol es va arribar a produir, per tant, el cas de lluites plantejades entre una dotzena dels nostres pilots i triple o quàdruple nombre d'aparells i aviadors estrangers.

En un d'aquests episodis durant els quals l'abnegació i l'heroisme autèntic dels aviadors republicans arribà a la sublimitat, l'aparell que pilotava Orozco, després de la pràctica de determinat servei, es va veure envoltat per diversos Fiat que l'atacaren aferrissadament considerant-lo pressa fàcil. El pilot tarragoní aguantà ferm l'envestida i atacà al seu torn fins que les municions se li esgotaren. I quan va veure que el seu aparell havia estat tocat i havia perdut, àdhuc, alguns dels seus elements de govern, lluny d'apel·lar al salvament mitjançant el paracaigudes i abandonant l'avió a una caiguda fatal, va comprendre que l'interès de la causa estava en aquell moment en salvar allò que l'endemà tanta falta hauria fet a les armes republicanes. Dominant, doncs, el seu natural nerviosisme fill de la situació compromesa en la qual es trobava i demostrant la seva gran competència professional, pogué governar l'aparell, dur-lo a la seva base i aterrar destrament, de manera que l'aparell quedà en disposició d'ésser ràpidament apariat i posat de bell nou en servei" (SALVADOR [2005] 159).

Un altre relat dels fets aporta encara més detalls:

"Orozco se quedó solo entre ocho 'Messer' que le rodeaban por arriba, por abajo y por los dos lados [...] no había más que una manera: la que practicó Orozco y que los aviadores conocen con el nombre de 'espolonazo'. Aprovechando la superior maniobrabilidad del 'Chato' respecto al 'Messer', Orozco dio un brusco tirón de su aparato, le hizo virar en redondo y chocó contra el caza fascista que le mordía la cola, Los dos cayeron en barreno hacia la tierra [...] Orozco dio todo el gas y notó que, a unos cuatrocientos metros del suelo, el 'Chato' salía de la barrena y se colocaba en vuelo horizontal [...] El avión había perdido una parte del plano inferior, la quilla estaba rota y sólo le quedaba un trozo insignificante del timón de

dirección, y del timón de profundidad [...] ¿Cómo aterrizó? Eso es cosa que no pudieron explicarse los compañeros que desde el aeródromo contemplaban aquel vuelo inverosímil de un montón de chatarra. Las ambulancias salieron disparadas hacia el avión para recoger al piloto herido o, lo más probable, muerto. Pero Orozco no estaba ni herido ni muerto [...] 'Es el primer caso en que se sale con vida del 'espolonazo'. Eso era verdad. Los pocos que lo habían practicado alguna vez hasta entonces habían sucumbido junto con el enemigo [...] Cuarenta minutos después, Manuel Orozco estaba volando de nuevo" (CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 272-273).

La premsa tarragonina també se'n va fer ressò desseguida:

"A les deu del matí vint-i-un "chatos" entaularen combat amb altres tants bimotors enemics que volaven protegits per una esquadreta italiana "Fiat" i dos alemanys "Meisserchmidt"; fou abatut un d'aquests darrers aparells i avariats un "Fiat". Un dels nostres avions topà en vol amb un "Fiat" i resultà el nostre amb grans desperfectes en el pla fix de cua i sofrí la pèrdua del timó de direcció; però, amb tot, pogué aterrar a l'aeròdrom de sortida. A proposta del cap de les forces aèries, el ministre de Defensa Nacional ha ascendit a tinent, per la seva extraordinària gesta, el sergent Orozco, tripulant d'aquest aparell" (DT, de 23-02-1938, p. 1).

"Avui, amb joia immensa, podem confirmar plenament les nostres primeres impressions d'ahir. Efectivament, el jove pilot aviador de la República citat pel seu heroic comportament en un combat aeri al despatx de guerra del dia, no és altre que Emmanuel Orozco Rovira, l'admirat artista i ara heroic defensor de la causa antifeixista. Al Diari Oficial del Ministeri de Defensa ha estat publicada ja la disposició per la qual ha estat ascendit a tinent, per la gesta admirable i exemplar acomplerta en una de les

primeres accions en les quals prenia part, un cop incorporat a les forces del aire. Tarragona tota s'ha de sentir orgullosa de comptar entre els seus fills, homes de la talla i del tremp de l'amic Orozco, i nosaltres estem segurs d'interpretar els sentiments sincers dels nostres conciutadans retent [sic] al gran defensor de la nostra causa, aquest modest homenatge de la nostra admiració i gratitud”(DT, 24-02-1938, 1).

Les tribulacions d'**Orozco** havien estat seguides amb interès des de terra, especialment pel cap suprem de l'aviació republicana, **Hidalgo de Cisneros**, allí present amb el seu estat major, i és cert que un cop a terra l'intrèpid aviador tarragoní, no va dubtar a ascendir-lo a tinent allí mateix(DOMDN, 47 de 24-02-1938, 569; CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 273). En aquells combats va caure l'as de l'aviació nacional, **Carlos de Haya**, abatut pel també aviador republicà **Francesc Viñals**, a través de la tàctica de *tarán*, o *del espolonazo*, o sigui envestint-lo fins a la col·lisió expressa, jugant-s'ho tot a cara o creu. L'aparatositat del difícil aterratge d'**Orozco** va acaparar l'atenció principal de la jornada fins el punt que es produí una confusió i en la difusió de la notícia **Orozco** va passar per ser el botxí de **Carlos de Haya**, cosa que li va valdre l'amenaça de mort del general **Queipo de Llano**, en una de les seves famosos locucions radiofòniques vociferades des d'Andalusia.

Amb tot plegat, la fama d'**Orozco**, almenys dins de la seva Tarragona natal, era immensa. Als patis de les escoles, els vaillets jugaven a combats aeris, corrent amb els braços estesos fent d'avió; tots volien ser **Orozco**. No és ficció. El seu germà **Antoni**, director d'una d'aquestes escoles, el portà a visitar-la, fent realitat la il·lusió dels més petits (entre els quals, el pare de qui escriu aquestes línies) de poder encaixar la ma i conèixer la llegenda viva. Consta que va ser llavors quan l'Ajuntament de Tarragona el va

nomenar Fill Predilecte(CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 273), per bé que no hem pogut trobar l'expedient administratiu que ho pogués corroborar definitivament.

Manuel Orozco Rovira, passejant per Tarragona durant un permís. Fotografia cedida per la família.

Però la guerra continuà el seu curs, i l'agost de 1939 l'Alt Comandament envià a la URSS un grup selecte de sis aviadors republicans perquè fessin un curs superior de tàctica aèria a l'escola de Lipesz. El grup el manava **Leopoldo Morquillas**, i entre ells hi eren **Orozco** i **Rómulo Negrín**, que ja no tornarien al front perquè la guerra s'acabà abans(SAIZ [2000] III, 799, 947 i 999). Contava el propi **Orozco** haver estat destinat els últims dies de guerra a Anglaterra, amb la comesa de formar i entrenar noves fornades de pilots. D'allí ja no hauria tornat a Espanya, sinó a la URSS, on adquirí la ciutadania russa, canviant-se el nom pel d'**Orlov Petr Manuilovitz**.

Comandant de l'exèrcit soviètic durant la IIGM

A l'exèrcit rus serien ben aprofitades la qualitat i experiència dels aviadors republicans, sobretot quan el 1940 esclatava la guerra contra l'Alemanya nazi. Van ser destinats a escoles de vol i posteriorment quan la situació fou més crítica, a esquadrilles de combat. **Orozco**, nomenat tinent major, fou destinat a l'Escola de vol de Tambov i a la de Lipetz on entrenà joves pilots soviètics. *“De las expertas manos de Manuel Orozco salieron en la URSS, durante la guerra, pilotos suficientes para formar un regimiento de caza nocturna. Muchas veces iba con ellos su maestro, el inspector Piotr Orlov”*(CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 273).

Efectivament, entre maig i juny de 1942 el grup d'espanyols destinat a escoles de vol va ingressar a l'aviació per desenvolupar accions de combat(SAIZ [2006] III, 948); **Orozco** ho féu com a cap d'una esquadrilla. Lluità en l'ofensiva alemanya del llac Balatón(SAIZ [2000] III, 951), i es va distingir especialment a la batalla de *Kursk* i en el nus ferroviari de *Yeletz* (1943), setge d'*Stalingrad*. Les anècdotes que contà, anys més tard, a la família sobre aquest setge foren dantesques. E.CIMORRA, I.R.MENDIETA i E.ZAFRA, el van arribar a conèixer be:

“Manuel Orozco Rovira era el único español del 785º Regimiento de Caza. Llevaba un nombre ruso: Piotr Manuilovich Orlov [...] El jefe del regimiento se había fijado en las magníficas condiciones que el muchacho español demostraba en los entrenamientos. Estando en Gómel, Orozco fue nombrado inspector de técnica de pilotaje y combate aéreo de la 36ª División. Un título que había conquistado después de dar la cara muchas veces a la aviación enemiga en combates en los que ni la cara se veía. Piotr Orlov era un “as” en la lucha de

caza nocturna. Salía con la escuadrilla de la que era jefe a buscar a la aviación de bombardeo fascista. Estaba preparándose la contraofensiva de *Kursk* y al Regimiento 785º le encargaron proteger el traslado de las fuerzas del mariscal Rokovski. En esa tarea libró Orozco uno de los combates más difíciles de su vida. A seis mil metros de altura atacó a un avión de reconocimiento fascista, que con el plomo literalmente en el ala se estrelló lejos de la vista de Manuel. ¿Y dónde caería el avión de Orozco? Porque la gasolina estaba agotándose y la base propia no se hallaba cerca. Vio una estación de ferrocarril y, cerca, un campo que le pareció a propósito para aterrizar. Lo malo era, aunque eso no lo sabía el piloto, que el campo estaba minado. ‘Esto no se le puede ocurrir a nadie más que a ti –decían los compañeros de Orozco ya en el aeródromo- Aterrizar en un campo minado y como si lo hubieras hecho en una pista de hormigón’. Orozco se encogía de hombros, porque eso de aterrizar de la manera más inverosímil no era nuevo para él. Comparado con lo que le ocurrió en España...”(CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 270-271).

Després de la guerra

Acabada la guerra, va ser nomenat inspector del 20 Exèrcit d'Aviació de l'Estat Major amb seu a Vilnius, i més tard Inspector de la 106 Divisió de caça, a Riga(CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970] 273); el 1948 era cap del Regiment de caces, passant a la reserva com comandant d'aviació. Aprofità per cursar estudis universitaris, assolint el doctorat en ciències econòmiques. Aquestes qualitats junt amb el domini de la llengua castellana i el caràcter intrèpid, van fer que les autoritats el destinessin a Amèrica del Sud, en una nova guerra, la Freda. Coneixem molt pocs detalls d'aquesta etapa de la seva vida. El també aviador **Sebastián Altemir**, assegura haver-li recollit el testimoni directe d'un

fet històric: el 1973 es trobaria al Palau de la Moneda de Santiago de Xile amb **Salvador Allende**, fins pocs instants abans de que **Pinochet** l'assaltàs [\(ALTEMIR \[2005\] 26\)](#).

Manuel Orozco Rovira casà amb la vídua d'un company d'esquadrilla, **Lida Makárova**, amb qui tingué dos fills: **Carmen**, professora universitària a Madrid, i **Igor**, comandant de submarins nuclears (de qui corre la brama, estigué en el bloqueig cubà de 1962 fet pels nord-americans i en fou protagonista principal en un breu, i desconegut per silenciats, "intercanvi pirotècnic"). Ja

retirat, i consolidada la Transició a Espanya, **Orozco** tornà a la seva Tarragona natal, els seus pares i germanes **Carme** i **Elena** van exiliar-se a Mèxic i a Tarragona només hi va trobar la vídua i els fills del seu germà **Antoni**. Aquí va morir el 16 d'abril de 1994, amb el grau de comandant reconegut pel govern espanyol (i segons l'esquela, "Fill Predilecte de Tarragona") [\(DT, 18-04-1994, 5\)](#).

Avui, a Tarragona cap carrer ni plaça de la ciutat recorda aquest as de l'aviació republicana que va lluitar pel seu país i hagué de marxar a l'URSS.

4ª Esquadrilla de 'Chatos' grup 26. Front de Terol, 1938. Manuel Orozco Rovira, el primer començant per l'esquerra, acompanyat del seu cap de quadrilla Ladislao Duarte, al costat, i Luis Recalde, a l'extrem, un altre company aviador. Museu de la Batalla de l'Ebre (Gandesa). També publicada a [DÍAZ](#)

FONS I BIBLIOGRAFIA

DOMDN = Diario Oficial del Ministerio de Defensa Nacional.

DT = Diari de Tarragona

RCT = Registre Civil de Tarragona, Secció 1^a.

ABELLÓ [1998]

ABELLÓ I RILEY, RICARD. "El doctor Delclòs i Balvey", en: *Col·legi Oficial de Metges de Tarragona. Una història de cent anys (1898-1998)*. Tarragona: Unitat d'Història de la Medicina. Departament de Medicina i Cirurgia, Facultat de Medicina de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona / Col·legi Oficial de Metges, 1998, 211-216.

ALTEMIR SEBASTIÁN. "La muerte de Allende". *La Vanguardia* (23-11-2005) 26.

BARRIACH-ESTIVILL-PIQUÉ-VIRGILI [2003] BARRIACH, FRANCESC; JOSEP ESTIVILL; JORDI PIQUÉ; M. ELENA VIRGILI. *Els alcaldes de Tarragona (segles XIX-*

XX). Tarragona: El Mèdol / Ajuntament, 2003.

CIMORRA-MENDIETA-ZAFRA [1970]

CIMORRA, EUSEBIO; ISIDRO R. MENDIETA y ENRIQUE ZAFRA. *El sol sale de noche. La presencia española en la Gran Guerra Patria del pueblo soviético contra el nazi-fascismo*. Moscú: Progreso, 1970.

FIERRO [2000]

FIERRO MÈNU, ANDRÉS. *¡Tarán! Avatares de un piloto de caza de la República en dos guerras (1936-39 y 1941-45)*. Madrid: l'autor, 2000, 323 p.

MAGRIÑÀ [2006]

MAGRIÑÀ SALVAT, CRISTINA. "L'Escola Normal de Tarragona al temps de la República (1931-1936): una renovació qüestionada", en: SÁNCHEZ

CERVELLÓ, JOSEP; JORDI PIQUÉ PADRÓ (coord.). *La Segona república al Camp de Tarragona*. Tarragona: Cercle d'Estudis Històrics i Socials "Guillem Oliver" del Camp de Tarragona, 2006, 63-97.

SAIZ [2006]

SAIZ CIDONCHA, CARLOS. *Aviación republicana. Historia de las Fuerzas Aéreas de la República Española (1931-1939)*. III. Madrid: Almena Ediciones, 2006.

SALVADOR [2005]

SALVADOR I ANDRÉS, LLUÍS DE. *Tarragona sota les bombes. Crònica d'una societat en guerra (1936-1939)*. A c.d. M. Elena Virgili Bertran. Valls: Cossetània, 2005 (Memòria del Segle XX; 5).

*Agraïm l'entusiasta col·laboració dels dos nebots de Manuel Orozco, Xavier i Lluís Orozco Delclòs, havent estat amb el seu ajut que hem pogut perfilar considerablement aquesta biografia. També la de Sebastián Altemir, que en una entrevista ens proporcionà no poques pistes. Així mateix, la dels historiadors de l'aviació republicana Carlos Lázaro Ávila i David Iñíguez Gràcia, sense els quals no haguéssim pogut recomposar alguns dels actes de combat d'Orozco durant la IIGM.

NOTÍCIES:

Exposicions:

La Sala Polivalent del Casal d'Avis d'Ascó fou escenari, a finals d'agost de 2009 (dies 20 a 22 i 29 a 30) de l'exposició itinerant "**Imatges de guerra i reconstrucció de la Ribera d'Ebre (1938-1960)**". La mostra va estar organitzada per la Subdirecció General d'Arxius i Gestió Documental, l'Arxiu Comarcal de la Ribera d'Ebre i l'Ajuntament d'Ascó.

[www.gencat.cat]

El 26 i el 27 de setembre de 2009, **La Fatarella** albergà l'exposició "**El XI Cos d'Exèrcit de la República i el Campo Trincerato di Fatarella**", a la sala de la Fundació el Solà, coorganitzada amb Lo Riu Associació i el Centre d'Estudis de la Fatarella.

[www.loriuassociacio.blogspot.com]

Cervelló (Baix Llobregat), va mostrar l'exposició "**La Guerra Civil a Cervelló. LXX aniversari**" i estand amb una mostra de vidre, dins de l'onzena Fira de Cervelló i II Trobada del Vidre, a Cal Badia, organitzat pel Grup de Recerca de Cervelló.

[recercacoll@gmail.com]

LA CITA

-“Tocante al gobierno, la primera consideración és la disciplina de los soldados, como la que alimenta los ejércitos, y que los haze fuertes y invencibles”.

-“que el tiempo, y el trabajo son los que hazen a los soldados, que el rigor y las estrañezas, no los hazen, sino ahuyentan”.

-“porque adonde falta el rigor, es necessario muchas vezes acrecentar la pena”.

BRANCACCIO, LELI. *Cargos y preceptos militares...*, Barcelona, 1639, f. 25, 113 i 122.

LA DISCIPLINA

La disciplina ha estat, de sempre, un dels elements més inestimables de la milícia. Amb la disciplina els romans van dominar el Món, i d'ençà, la disciplina ha esdevingut un element bàsic

en la instrucció i preparació dels exèrcits. El seu valor, ha estat alabat per tots els tractadistes, de manera que podrien ser innumerables les cites per aportar, tanmateix, ens hem decidit per encetar una bateria de cites d'un dels que ha mostrat un esperit militar més ferm i responsable, *Leli Brancaccio*, per a qui no hi cabia dubte al voltant de l'enorme importància d'aquesta principalíssima virtut militar. En el segon quadre en mostrem una altra d'un teòric militar català, Moradell.

“no havent-hi obediència, tot és confusió y donar comoditats al enemich en dany universal de tots...”.

MORADELL, DOMINGO DE. *Preludis militars...*, Barcelona: Jaume Romeu, 1640, p. 11.

Conferències:

Dimecres 16 de setembre de 2009, el pati de Sant Roc de **Valls** (C. Jaume Huguet, 1) va ser escenari de la xerrada de Francesc Murillo "**Fortaleses de frontera a la Guerra del Francès. El cas de Figueres i Roses**". Fou a les 20h., i organitzat per l'Institut d'Estudis Vallencs.

[www.iev.es]

Dissabte següent, 19 de setembre de 2009, a **la Jonquera**, Josep Calvet xerrà sobre el tema dels refugiats en la conferència: "**De l'Alt Empordà a la llibertat. El pas de refugiats durant la Segona Guerra Mundial**", al Museu Memorial de l'Exili, a les 18 h., organitzat pel propi Museu.

[www.museuexili.cat]

Divendres següent, a **Balaguer**, Gabriel Cardona donà la conferència "**Dos exèrcits enfrontats**", dins de les II Jornades "Espais de Memòria. La Guerra Civil al Front del Segre". L'acte va ser a les 20h., a la sala d'actes del Consell Comarcal de la Noguera, i organitzat pel Memorial Democràtic i el Consell Comarcal. Dins del mateix cicle, Jordi Guixé conferencià sobre "**Els serveis d'informació franquistes durant la Guerra Civil espanyola**", a les 20h., a la sala d'actes municipal de Ponts, divendres 25 de setembre.

[www.ccnoguera.cat]

La sala de Can Ricart, de **Sant Feliu de Llobregat** va ser escenari, dijous 24 de setembre de 2009 de la conferència que sobre "**La Guerra del Francès al Baix Llobregat**", va donar Assumpta Muset, a les 19:30h., organitzada pel Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat. El 22 d'octubre següent, al mateix lloc i hora, Conxita Solans conferencià sobre "**Les dones a la Guerra del Francès**".

[www.llobregat.info]

El professor Josep M. Sabaté, dins de l'Aula d'Extensió Universitària, va impartir la conferència sobre "**Les invasions germàniques i islàmiques**", dijous dia 1 d'octubre de 2009, a la Biblioteca Municipal de **Torredembarra**. L'acte, que començà a les 18h., estava organitzat pel Centre d'Estudis Sinibald de Mas.

[www.sinibald.cat]

Divendres 23 d'octubre, al Centre Cívic Jaume Via de **Vilobí del Penedès**, Ramon Arnabat i David Iñíguez donaren la conferència "**L'Aeròdrom de Pacs-Vilobí i el Vesper de la Gloriosa**". L'acte, organitzat per l'Institut d'Estudis Penedesencs, va tenir lloc a les 20h.

[www.iepenedesencs.org]

El professor Antoni Moliner va conferenciar sobre « **La Guerra del Francès al Moianès** », dins del Cicle d'Activitats La Guerra del Francès al Moianès, 200 Anys Després, organitzat per l'Associació Cultural Modilianum. L'acte tingué lloc divendres 23 d'octubre a les 21:30h., a Can Carner, de **Moià** (Bages).

[www.modilianum.org]

L'Aviació de guerra catalana museïtzada:

Dimarts 3 de novembre, a la sala d'actes de la Biblioteca Municipal de **Santa Margarida i els Monjos**, va tenir lloc la presentació del Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria. L'acte va estar organitzat per l'Institut d'Estudis Penedesencs.

Diumenge de la següent setmana, dia 8 de novembre, la mateixa localitat fou escenari d'un merescut homenatge a l'ADAR (Asociación de Aviadores de la República), acte que va tenir lloc a les 13h., al parc de la Memòria.

[www.iepenedesencs.org]

Itineraris i visites guiades:

Entre el 26 i el 27 de setembre de 2009, Lo Riu Associació i Fundació el Solà, juntament amb el Centre d'Estudis de **La Fatarella**, van organitzar una **visita guiada a la línia fortificada de la Serra de la Fatarella**, dins de les Jornades Europees del Patrimoni 2009.

[www.loriuassociacio.blogspot.com]

Dissabte 3 d'octubre següent, es celebrà una trobada per resseguir les "**Rutes de la Guerra Civil a les Cases d'Alcanar**", dins dels Itineraris per les Terres de Cruïlla, passejades pel patrimoni del Montsià i el Baix Maestrat. Organitzava l'Associació Cultural lo Rafael, i la trobada era a les 16h.

[www.alcanar.com/entitats/rafal]

Dissabte dia 24 d'octubre l'Associació d'Amics de Mainhardt va organitzar, a partir de les 10h., una xerrada i **visita guiada a les construccions militars de Vinaros: els búnquers**, a càrrec d'Alfredo Gómez, dins de les II Jornades d'Estudis Gaspatxers, de memòries al voltant d'una guerra. L'endemà dia 25 d'octubre a Gandesa, van organitzar una **visita als escenaris de la Batalla de l'Ebre**.

[www.irmu.org]

Una exposició per no deixar de veure: *Tiempo de paces*

LA PAX HISPANICA Y LA TREGUA DE LOS DOCE AÑOS

Del 26 d'octubre de 2009 al 31 de gener de 2010.

Fundación Carlos de Amberes C/Claudio Coello, 99, 28.006 Madrid.

En commemoració del quart centenari de la Treva dels Dotze Anys (1609-1621) es presenta a **Madrid** aquesta exposició que comprèn el període històric de les paus internacionals de les primeres dues dècades del segle XVII, per la qual cosa es fa un recorregut a dos nivells: un, resseguint els aspectes històrics, i l'altre, els artístics, alhora fent-los confluïr. Així mateix s'ha preparat un llibre catàleg de l'exposició amb les descripcions detallades de les obres artístiques, però també monografies d'especialistes històrics i d'història de l'art de diferents països, coronat amb una introducció del filòsof José Luis Pardo que gira entorn de la Pau en aquell temps i en els nostres dies. A més, l'exposició compta amb un programa didàctic amb l'objectiu de promoure els valors universals de la pau, la tolerància i la concòrdia, i està dirigit a l'alumnat dels nivells educatius de primària, secundària i batxillerat.

L'exposició analitza de manera específica els anys de parèntesis en la Guerra dels Vuitanta Anys (1568-1648), procés de separació de les Disset Províncies dels Països Baixos en un règim confederal i republicà. En especial es concentra la mostra en el 9 d'abril de 1609, quan es va signar a Anvers la Treva durant els Dotze Anys esmentats entre la Monarquia de Felip III de Castella, els arxiducs i la República holandesa, que va suposar un període de pau. Però la mostra el fa extensible als anys 1598-1618 fins el començament de la Guerra dels Trenta Anys, la qual trencà aquesta situació i es reemprengueren novament les friccions als Països Baixos a partir de 1621. Formalment l'exposició està dividida en tres seccions:

1. *La Revuelta de los Países Bajos (1559-1597)*
2. *La Pax Hispanica en el contexto europeo (1588-1617)*
3. *La Tregua de los Doce Años (1608-1621)*

Segons l'ONU aquest és "Any de la Reconciliació", i la Societat Estatal de *Conmemoraciones Culturales*, sota la coordinació del Ministeri de Cultura y la *Fundación Carlos de Amberes* han preparat i presentat aquesta exposició. Compta amb un total de 75 obres d'art entre quadres, gravats, documents i objectes procedents de diversos museus europeus: Belles Arts de Brussel·les, el Louvre, El Rijksmuseum, Museo Nacional del Prado, etc. Cal destacar que algunes obres es veuran per primer cop exposades a la capital, però alhora, és llastimós que no es tingui present al menys fer un petit recorregut per tres capitals d'Espanya, tres punts equidistants de Madrid, perquè la resta de ciutadans que no estem a la "villa y Corte" poguéssim apropar-nos i també gaudir d'aquesta magnífica Commemoració Estatal.

[Núria Florensa i Soler]

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

MCGLYNN, SEAN. *A hierro y fuego. Las atrocidades de la guerra en la edad media*. Barcelona: Crítica, 2009, 480 p.

“Desmitificant els tòpics amb els quals ens solen presentar els temps de la cavalleria, SEAN MCGLYNN, professor de la Universitat de Bristol, ens descobreix en aquest llibre la salvatge realitat de la guerra en l'Edat Mitjana: una realitat de tracte brutal contra soldats i civils, de presos massacrats, ciutats saquejades, camps devastats... Res d'això era fortuït, sinó que estava encaminat a aconseguir uns determinats objectius: figures històriques que ens han arribat envoltades d'un halo cavalleresc, com Carlomagne, Saladí o Ricard Cor de Lleó, no dubtaren a recórrer a les més atroces matances per tal d'aconseguir els seus fins. No es tracta, tanmateix, d'explicar-nos horrors del passat, sinó de fer-nos reflexionar sobre la naturalesa de la Guerra, sobre els problemes que tenen plena vigència en el segle XXI. Com ha dit un crític: ‘a diferència de molts llibres, aquest s'atreveix a dir el que altres callen’”.

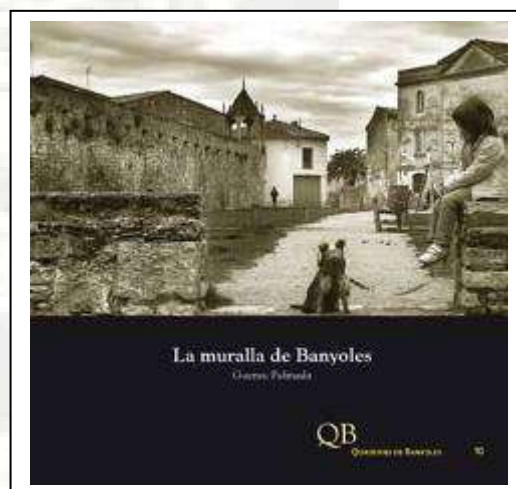

[www.canales7.es/libreria/]

PALMADA, GUERAU. *La muralla de Banyoles*. Girona: Ajuntament de Banyoles / Diputació, 2008 (Quaderns de Banyoles; 10), 155 p. [5/50 ++]

La muralla és un dels elements monumentals més emblemàtics d'una població, ja que aglutina centenars d'anys d'història i en el seu recorregut configura la fesomia urbana d'una manera decisiva. El seu estudi és un dels deures historiogràfics que s'hauria d'escometre a cada localitat. Des del 2008 Banyoles té el seu. L'autor, GUERAU PALMADA AUGUET, és un jove llicenciat en Història de l'Art per la UdG, màster en gestió de Patrimoni Cultural, doctorat en arquitectura militar romana, a més d'un bon coneixedor de la història i del patrimoni de Banyoles.

El llibre s'estructura en base a l'evolució històrica de la muralla, en cinc grans blocs: l'època medieval, el segle XVII, el XVIII, el XIX i l'actualitat, cada un d'ells caracteritzat per un seguit de trets. A l'època medieval és quan neix, s'inicien els treballs de construcció a partir del segle XIII, i al problema de les obres s'hi afegeixen les llicències reials, les franquesses pels valls, la situació de l'horta local, etc. Dins d'aquest bloc, ja s'aborda el principal perill que representa per a la muralla, com a expressa construcció defensiva que és, la dinàmica bèl·lica. El juny de 1467 la vila és assetjada i de resultes se'n ressenteix fins el punt d'haver de ser reconstruïda i reparada. Aquesta dinàmica es tornà a repetir al ("convuls") segle XVII, amb la guerra dels Segadors i la dels Nous Anys. La primera va resultar funesta, ja que el 28 de juny de 1655 la vila era bombardejada y hom destruïa bona part del monestir, malmetent la part de la muralla de la

Torre del Viver al costat del Palau de l'Abat. Una altra data negra en la història fou el 25 de juliol de 1695, quan "*per ordre del rey de Espanya...*", la guarnició que abandonava la plaça dinamità les construccions defensives. La divuitena centúria no resultà gaire millor. La vila, més austriacista que filipista, va ser ocupada per tropes franceses, y un capítol contrari acudí el 1712 y enderrocà "*las morallas y algunas torras*". La reconstrucció fou llarga, y s'hi hagueren de fer diverses fases d'obres. Durant la guerra Gran, Banyoles esdevingué hospital militar y punt d'allotjament de tropes. El següent segle: la guerra del Francès y les Carlinades.... La muralla hagué de ser reconstruïda seriosament.

Tanmateix, cap dels estralls d'aquests conflictes militars van ser tan demolidors com la insensibilitat urbanística decimonònica. El 1844 un batlle féu enderrocà dos trams de muralla per facilitar el pas del bestiar; el 1852 un empresari de la carretera de Girona a Besalú derrocà la Torre d'en Ridaura; el 1861, a instància de Josep Gou, l'enderroc suprimeix el portal de Sant Martíria perquè "*no tenia cap mena d'utilitat...*"; pel mateix motiu el 1863 anaren avall diversos portals més; un any por l'altre els propietaris anaren obtenint de l'ajuntament llicència per obrir passos o recuperar camins públics, produint greus estralls al circuit murat.

Un capítol final anomenat "Les restes actuals", fa una repassada al què n'ha quedat després de tanta guerra y destrucció. Les troballes arqueològiques, rehabilitacions y altres tipus de reformes han mirat de posar en valor l'emblemàtic circuit monumental banyolí, per bé que de l'antic traçat, ja només se'n poden fer hipòtesis...

[MG]

ARNABAT, RAMON; DAVID GESALÍ i DAVID IÑÍGUEZ. "La campanya aèria contra Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)", *L'Avenç*, 344 (Març 2009) 44-52.

De la ma d'aquests autèntics experts en el tema (dels més avantguardistes de l'actual historiografia), s'ha bastit una de les millors aportacions sobre història militar de l'aviació durant la GCE. ARNABAT i IÑÍGUEZ (professors de la URVT i de la UAB, respectivament) han dut a terme el cicle de conferències sobre els bombardejos de la Guerra Civil al Penedès que hem tingut ocasió d'anunciar des d'aquesta revista. També s'han embolicat en manta projectes de museïtzació d'antics aeròdroms militars. A IÑÍGUEZ el coneixem com una de les ànimes de l'ADAR (*Asociación de Aviadores de la República* -amb seu a Barcelona-), custodi i gestor de la seva magnífica biblioteca especialitzada; amb GESALÍ, havien fet parella en nombrosos articles relatius a l'aviació durant la GCE. Coneixen tot el que es pot conèixer sobre el tema.

L'article retrata l'estat de l'aviació de guerra nacional, de fet "*dues aviacions ofensives al servei dels revoltats, una amb base a Mallorca i l'altra a la península*", les dues nodrides d'efectius italians i alemanys en la seva majoria, amb "*aparells moderns, suport logístic, personal qualificat i mtijans més que suficients de procedència alemanya i italiana*", que contrasta amb la pobre i decadent aviació republicana que per no tenir, no tenia ni bombarders pesants per pensar en postures ofensives. Estratègia de combat bàsica dels nacionals, en el front aeri, fou el desenvolupament d'una campanya agressiva on es podia actuar sense gairebé resistència efectiva. Així, "*L'ofensiva aèria s'explica no només contra els objectius de mínima resistència material, també contra els de mínima resistència moral*", en sintonia amb allò previst pel teòric italià DOUHET, en el sentit de poder guanyar una guerra "*desballestant primer l'avantguarda enemiga des de l'aire*", minant la resistència moral civil. La defensa que hom podia oposar contra els bombardejos indiscriminats, ocupa la part final d'aquesta interessant aportació: xarxa de punts de localització i d'alerta, bateries de costa, antiaeris, la creació de la DECA (*Defensa Especial Contra Aeronaves*), la Defensa Passiva, la construcció de refugis, etc. Els darrers mots són esmerçats per tombar alguns dels mites historiogràfics que campen impunement per aquesta temàtica i que ningú millor que ells poden destapar críticament.

[MG]

BACHS COLOMER, ISIDRE i ANTONI BACHS TORNÉ. *Diari d'un soldat de pic i pala*. Barcelona: Edicions Saragossa, 2009, 152 p.

“Les cròniques narren grans batalles, conserven el nom d'estratèges genials i parlen de milers de combatents ressenyats en xifres anònimes. Aquest llibre aporta la veu d'un dels molts soldats desconeguts de l'Exèrcit Popular que va sentir la necessitat d'escriure, dia a dia, els petits o grans esdeveniments en què es va trobar involucrat en les contraofensives republicanes al Segre. La família va conservar els escrits i avui podem tenir notícia d'un soldat de pic i pala, un de tants, que deixà constància dels continuats moments difícils, el cansament, la gana i el fred, la por i la incertesa, a voltes la ràbia, també dels motius d'esperança, les notícies de la família, el pa, el vi i la manta compartits amb els companys. I, sovint, l'enyorança dels éssers estimats i el rebuig de la guerra, una guerra que no és la seva, és la d'uns altres que no són allà, sota la pluja i les bales”.

[www.arcdebera.com/llobres]

<http://www.lesfortalesescatalanes.info/>

- “*Les Fortaleses Catalanes*”

Interessant web de la Fundació Privada Cultural “*Les Fortaleses Catalanes*”, amb seu a Perpinyà, que sota el patrocini de la Unió Europea, i dels Ajuntaments de Cardona, Figueres i Hostalric, treballa per la integració social del patrimoni monumental fortificat modern i contemporani de Catalunya, difonent, impulsant turísticament, col·laborant amb organismes públics i privats, sensibilitzant els propietaris dels edificis monumentals, etc.

El web, que es pot consultar tant en català, com en castellà i en francès, conté una estructura molt senzilla, a partir d'una sèrie de botons a la banda esquerra que menen a diversos continguts. El primer, «*Les Fortaleses catalanes*», explica què engloba l'expressió i a quina mena de monuments es refereix la site, i ho fa il·lustrant amb imatges a color de gravats antics molt bonics. El segon botó, “*La Fundació*”, exposa els trets bàsics i els objectius de l'esmentada Fundació Privada Cultural “*Les Fortaleses Catalanes*”. A “*Publicacions*”, exposa les edicions que la Fundació ha patrocinat, les quals fins al dia d'avui han estat dos volums, un corresponent al castell de Sant Ferran de Figueres i l'altre corresponent al d' Hostalric. Són monografies dins de la col·lecció “*Dues hores...*”, d'unes 200 pàgines, profusament il·lustrades, a la venda per 15 €. També avança noves publicacions i sistematitza l'adquisició electrònica d'aquests productes. A “*Les Fortaleses*”, inventaria una sèrie de complexos defensius catalans, tots fotografiats, a alguns dels quals hom pot llegir-ne la corresponent ressenya històrica. Són: Barcelona, Berga, Figueres, Pertús, Hostalric, Roses, Sant Julià de Ramis, Salses, la Seu d'Urgell i Vilafranca de Conflent. Inclou un mapa de Catalunya i del Rosselló, on els situa. La resta de botons, volen facilitar la visita en automòbil (mapes de carretera, horaris, rutes, etc.) a diversos itineraris relatius a: el castell de Sant Ferran de Figueres, la ruta de la Guerra Gran (Figueres, Pont de Molins, Biure, Campmany, La Jonquera, Belleguarde), la dels comtes i reis (La Jonquera, Cantallops, Requesens, Fort de Belleguarde), o a la pròpia fortalesa de Belleguarde (de la que es veuen impressionants fotografies a color), etc.

Les imatges es poden baixar, i la site dona dues adreces electròniques, una d'elles específica per a les sortides o escapades que organitza la Fundació.

[MG]

LOSADA, JUAN CARLOS. "Muret, batalla perdida". *Historia y Vida*, núm. 487 (octubre 2008) 50-57. Síntesi (amb l'encert a l'alçada que ens te acostumat el seu autor) sobre la desfeta de Muret, completa, ben equilibrada i complementada, amb text correcte i temperat. La seva lectura és una bona manera de fer-se una idea relativament exacte dels fets. [MG]

PAPELL TARDIU, JOAN. "La participació de la noblesa catalana vinculada i enterrada a Santes Creus en la conquesta de Mallorca". en: FÀBREGAS I ROIG, JOSEP; JOSEP M.T.GRAU I PUJOL; MANEL GÜELL I JUNKERT (Coord.). *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles. Magister dilectus. Reconeixement al mestratge d'un acadèmic honest i compromès*. Tarragona: Arola, 2009, 145-155. [45/1/17 ++]

Al voltant de l'empresa militar mallorquina, l'autor, rere d'una magnífica exposició dels antecedents (Pere Martell, La Cort de 1228, etc.), ressenya biogràficament l'enfilall de magnats que hi van participar, la majoria vinculats al cenobi cistercenc: Guillem de Montcada, Ramon Alamany, Guillem de Claramunt, Guerau de Cervelló i Ramon de Montcada. A les notes, alterna fons documentals del *Archivo Histórico Nacional de Madrid*, amb compendis de registres, també el *Llibre dels Feyts* i altra bibliografia puntual. [MG]

VINYOLES VIDAL, TERESA. «Les dones i la pau en el context de les guerres del segle XV», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [36/2/19 ++]

Fidel a la seva trajectòria historiogràfica (notable i meritòria), T.VINYOLES enfoca la història de la dona, aquest cop des de la perspectiva de la guerra (per bé que ella ho intituli oposadament), i recorda els casos de fèmines de la noblesa (Maria de Castella, Aldonça de Bellera, Sança Ximenis de Cabrera, Joana de Castre, Violant de Prades, Sibil·la d'Alagó, Beatriu de Santa Pau, Caterina d'Hortafà, Caterina Albert),

comentant, quan, on, com i de quina manera van involucrar-se en una dinàmica bèl·lica, adoptant papers de mitjanceres, en ajut de marits captius, posant pau, signant treves, guarint ferits, exercint serenament la no violència, etc. Un bon exemple de que el punt de vista de la Dona en la Polemologia no s'hauria pas de negligir en l'estudi de la Història Militar. [MG]

CARRIÓ I ARUMÍ, JOAN. «El captiveri i l'espionatge com a mèrits de l'ascens social a la Catalunya de l'Edat Moderna», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [10/1/1 +]

El buidatge exhaustiu dels memorials adreçats al rei, de la secció del Consell Suprem d'Aragó (ACA), ja va permetre a aquest autor l'elaboració d'una magnífica comunicació a l'anterior Congrés d'Història Moderna. Amb el mateix material, ha marginat les principals notícies que dits memorials contenen relatives a captius i a històries d'espies del s. XVI i XVII. Poc treballat, doncs, però força interessant. [MG]

MARÍ I COLOMAR, J.A. «La defensa de les costes catalanes i Pitiüses en època moderna», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [99/0/23 +]

Intent poc reeixit de condensar en una quinzena de pàgines l'episodi historiogràfic de la pirateria a l'època moderna, tocant a esquitllentes i sense massa ordre ni estructura, les qüestions més importants (pirateria, esclaus, arquitectura fortificada, sistemes de defensa, etc.), a base d'una bibliografia pobre per la pretensió del treball i, en alguns aspectes mal seleccionada. El més aprofitable és la part relativa a l'arquitectura defensiva de Ses Illes, poc coneguda encara en la historiografia general. La cita de llibres és deficient, si no s'acompanya d'una relació bibliogràfica final. [MG]

GUAL VILÀ, VALENTÍ. "bandolerisme en terres de Poblet al primer terç del segle XVII". en: FÀBREGAS I ROIG, JOSEP; JOSEP M.T.GRAU I PUJOL; MANEL GÜELL I JUNKERT (Coord.). *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles. Magister dilectus. Reconeixement al mestratge d'un acadèmic honest i compromès*. Tarragona: Arola, 2009, 157-163. [1/16 ++]. "Presentació de tres documents clau dels anys 1605, 1609 i 1635, respectivament. El primer tracta d'uns capítols de les llargues disposicions de la Unió formada per intervenció de la ciutat de Lleida a mitjan 1605 [...] El segon document recull l'aplicació pràctica dels principis teòrics de la Unió: els pobles deçà Segre de Poblet han d'aportar capitans i soldats a la Unió formada el 1605 [...] El tercer pertoca a la baronia de les Garrigues i informa, la vetlla de la guerra dels Segadors [...] Poblet adverteix els seus representants que han de donar ràpid avis i perseguir les quadrilles de malfactors..." [Prefaci de l'autor]

SOTORRA FIGUEROLA, ARIADNA. «Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga. De la història a la llegenda», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a: <www.historiamoderna.net/vicongres...>] [29/1/13 ++]
 "La comunicació presentada es divideix en dues parts: la històrica i la llegendaria, en la qual s'hi pretén resseguir les manifestacions i les pràctiques culturals que ha generat el record d'aquest bandoler d'època moderna fins als nostres dies. S'hi destaquen, especialment, els balls parlats, però també s'hi assenyalen altres manifestacions culturals generades a partir d'aquest personatge com poden ser les cançons populars, els romanços, la literatura de canya i cordill, la comèdia, la novel·la, el teatre, el cinema o la televisió" [Síntesi de l'autora].

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. *Noblesa catalana de l'edat moderna. El cas de les comarques meridionals*. Benicarló: Onada, 2009 (Biblioteca la Nau; 8), 173 p. [179 +++] Ens trobem davant de la que, tal volta, es pot

considerar l'obra aglutinadora dels coneixements i les experiències de dues dècades de recerques per part d'aquest actiu professor de la URVT que, avui per avui, és el màxim exponent del tema nobiliari a les comarques tarragonines i un dels principals al nostre país. El volum vol ser un manual de consulta sobre la Nobiliària d'època moderna, a partir dels casos i de les famílies meridionals. S'enceta amb el concepte de Noblesa, i segueix amb les categories nobiliàries, el procés d'ennobliment, el Règim Senyorial, el Braç Militar, etc. Malgrat el gran interès que desperta en conjunt, ens atrau especialment el capítol dedicat al Servei d'armes (p. 116-128), bastit al voltant de les principals convocatòries bèl·liques de l'època: Salses (1639), els Segadors (1640-1659), la Successió (1705-1714), la Guerra Gran (1793-1794), etc. En aquestes pàgines exposa la participació dels membres de la noblesa en dites confrontacions, i el paper que hi van jugar i que hi van fer. [MG]

MANCONI, FRANCESCO. «'Para los reales ejércitos de Su Magestad' La aportación de la nobleza sarda a las guerras de la Monarquía hispánica (1626-1652)», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya*, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a: <www.historiamoderna.net/vicongres...>] [58/2/20 ++]
 Notable treball a través del qual l'autor dibuixa nítidament el procés polític i econòmic en forma d'espiral de pressions que visqué Sardenya. La illa va ser víctima de l'hemorràgica política de sostracció de recursos que practicava la Monarquia hispànica envers els seus regnes per tal de fer front als compromisos militars europeus. Es fa notar l'evident contrast entre el resistencialisme valencià i aragonès, i sobretot català, i la total entrega i submissió de la mesella oligarquia sarda (comprada barata amb títols i prebendes de patronatge reial), a les exigències de l'administració Olivares. El funest resultat d'aquesta dinàmica fou el progressiu empobriment i endeutament de l'illa, fuetjada per contínues donacions, llesves i extraccions de blat, fins el

punt que el 1644 ja no podia aspirar ni tan solament a cobrir les pròpies necessitats. [MG]

GRAU PUJOL, JOSEP M. i ROSER PUIG I TÀRRECH, "Immigració estrangera a Catalunya des d'una perspectiva local: Reus, segles XVI-XX", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* (Barcelona), XVIII (2007) 93-108 [23/2/26 +++]. "Entre les diverses causes de la immigració internacional al Principat destaquen els conflictes bèl·lics, en un primer moment per l'arribada d'occitans procedents del Sud de França que fugien de l'enfrontament entre catòlics i hugonots (segle XVI), posteriorment ens trobem amb la Guerra dels Segadors (1640-1659) i la Guerra dels Set Anys, que a més de soldats també empenyí cap al nostre país a artesans i comerciants estrangers; la centúria següent començà amb la Guerra de Successió (1705-1714). Per documentar la presència de nouvinguts s'utilitzen els llibres parroquials a més de la bibliografia existent. El comerç d'aiguardents del Camp de Tarragona també motivà l'arribada de francesos, holandesos i italians. La Revolució francesa i la posterior Guerra Gran (1789-1795) fou causa d'un nou exili de gals, especialment religiosos. Un altre conflicte militar és amb Napoleó, que fa desplaçar a molta població civil d'arreu d'Europa, i Reus és un lloc de recepció. Segons el cens de 1820 a Reus hi vivien 30 estrangers, la majoria europeus, destacant els originaris de França i Itàlia. La I Guerra Mundial (1914-1918) provocà un altre èxode. A Reus s'hi registren 52 estrangers. La Guerra Civil espanyola (1936-1939) esdevindrà nou escenari per a les potències europees, i així a través del port de Tarragona o la frontera dels Pirineus arriben al Camp de Tarragona nombrosos alemanys, italians i francesos, sobretot homes, uns per motius econòmics i altres per polítics". [Síntesi dels autors]

RIERA I HERNÁNDEZ, XAVIER. «El setge de 1714 vist pels borbònics Bacallar i Belando. Noves perspectives a l'obra de Belando», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de

Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [79/1/21 ++]

Selecció de cites impreses extretes dels cronistes coetanis filipistes Nicolás Jesús de Belando i Vicente Bacallar y Sanna, comentant els principals fets de l'episodi successori català, i centrant-se principalment en el setge final de Barcelona. L'anàlisi que l'autor fa del contingut d'aquestes cròniques (no pas dels cronistes), és una tasca que la historiografia catalana ja hauria d'haver cobert fa molts anys. A través de les seves pàgines hom pot prendre el pols de l'ambient que es respirava aquells dies, accions, reaccions, actituds, i manta detalls bèl·lics contrastables amb d'altres fonts. La comunicació es basa en un treball docent, i no dóna més de sí. Manca bibliografia, en alguns pocs casos, elemental. [MG]

GIL BEL, EVA. «La perspectiva vencedora de la *Histoire de la dernière revolte des catalans*. Una crònica exemplaritzant de 1715», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [30/1/15 ++]

"La *Histoire de la dernière revolte des catalans et du siège de Barcelonne* es publicà a Lió el 1715. És una relació històrica de la victòria borbònica, anònima, dedicada al duc de Berwick, mariscal al capdavant de les tropes franceses a Espanya durant la Guerra de Successió i heroi francès de la batalla d'Almansa el 1707 i del setge de Barcelona el 1714 [...] Aquesta crònica, com a obra d'encàrrec, és d'una intencionalitat política manifesta i un relat de propaganda no sols borbònica, sinó específicament francesa. Però, sobretot, es tracta d'un retrat *exemplaritzant* del duc de Berwick, a qui s'institueix com un heroi. L'obra ofereix també una excel·lent oportunitat per albirar la visió d'una Barcelona i una Catalunya en guerra des de "la mirada de l'altre", una perspectiva estrangera i vencedora...". [Síntesi de l'autora]

MOLAS RIBALTA, PERE. «Família, amics i canvis en la Guerra de Successió», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [43/1/18 ++]

Interessant comunicació sobre filiacions polítiques a banda i banda de la contesa successòria de principis del s. XVIII. És un agitat, però magistral «qui és qui» a les esferes polítiques i militars d'aquella guerra, on l'autor, bon coneixedor de les famílies aristocràtiques catalanes d'època moderna, descobreix l'entramat de relacions que enfrontà parents d'una mateixa família, molts cops germans mateix, en una doll de situacions i encreuaments històrics, tan ben aprofitats com exposats. [MG]

BALBÉ SANS, NEUS. «Els eclesiàstics austriacistes durant la guerra de Successió d'Espanya: el cas de Llorenç Tomàs i Costa, canceller del Principat de Catalunya (1705-1714)», *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [42/7/24 +++]

La trajectòria humana i política d'aquest rellevant austriacista “ajuda a entendre el posicionament d'una part de l'estament eclesiàstic que, ressentida profundament amb els francesos des de feia molts anys, opten pel candidat austriac, s'hi impliquen fins a les darreres conseqüències i, per això, pateixen la posterior repressió borbònica”. Tomàs i Costa procedia d'una terra de constant ocupació militar, estava vinculat a Vic i comptava amb clars antecedents antifrancesos. Partidari a ultrança del rei-arxiduc, fou recompensat amb càrrecs i privilegis, però al final hagué d'exilar-se. Comunicació magníficament documentada (arxius catalans, espanyols i italians) i nodrida bibliogràficament (mancant, significativament, un treball de J. ALBAREDA a l'*Anuari 1988 de la Societat d'Estudis d'Història Eclesiàstica* -Tarragona, Diputació, 1990-, que li hagués pogut fer servei), en la que només s'enyora la disposició d'una estructuració en apartats

que no obligués a llegir-la d'una tacada. [MG]

CERRO NARGÁEZ, RAFAEL. “Pedro de Saura i Valcárcel: el rostre de la repressió borbònica a Catalunya (1709-1720)”, *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a: <www.historiamoderna.net/vicongres...>] [67/4/56 +++]

“A partir de diversa documentació de l'època, com el “*Testamento Político*” de Melchor de Macanaz, i una relació de mèrits manuscrita trobada a l'*Archivo General de Simancas* i redactada pel nét del nostre home -Vicente de Saura i Valcárcel- corregidor a diverses poblacions castellanes, podem seguir la trajectòria vital d'un personatge singular, aparentment sense importància, però que les circumstàncies bèl·liques del conflicte dinàstic, així com els serveis prestats a Felip V dins l'administració territorial catalana, el catapultaren a càrrecs i honors que difícilment hauria aconseguit dins un *cursus honorum* regular en temps de pau. L'excepcionalitat de Pedro de Saura -andalús de naixement, però murcià d'adopció- radicava en el fet de conjugar, en la seva persona, virtuts de magistrat i de militar poc comunes i que foren posades al servei de l'aparell repressiu borbònic. El nostre home era un lletrat castellà que fou el primer alcalde major català, dependent de la *Chancillería* de València. Posteriorment fou destinat a l'alcaldia major de Tarragona i aquí es distingí en la persecució de guerrillers austriacistes, en especial, entre els anys 1718 i 1719, de les partides comandades per Pere Joan Barceló “*el Carrascler*”. La seva obsessió per acabar amb els seus components portaren al nostre home a comandar tropes i milícies que no dubtaren en empresonar a familiars dels rebels”. [Síntesi de l'autor]

COLOMER BARTROLÍ, MERCÈ. “Francesc Sans de Miquel, un militar austriacista exiliat a Viena (1667-1757)”, *Pedralbes*, 28 (2008 = *La Catalunya diversa*. Actes del VI Congrés d'Història Moderna de Catalunya, 15-19 de desembre de 2008) [en premsa] [Disponible a:

<www.historiamoderna.net/vicongres...>] [63/8/19 +++]

"Aquest treball m'ha permès estudiar, a partir de la trajectòria d'una família concreta, derives socials i polítiques ocorregudes a l'època moderna a Catalunya. Els comportaments personals poden ser indicadors de les xarxes de complicitat que apareixen en moments de conflictes aguts com són els estats de guerra i repressió gairebé permanents que van envoltar les vides dels Sans-Monrodon, entre molts d'altres. Tot i que l'itinerari de les dues terceres parts de l'existència del general Francesc Sans de Miquel i de Monrodon (va viure 90 anys, i va marxar a Viena, a l'exili, quan ja en tenia 60) ens són en part conegudes per la font principal de l'època, les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví, company d'armes i també d'exili, així com per la documentació familiar indicada, la intenció és continuar la recerca a partir d'altres fonts d'informació, especialment a Viena, que haurien de permetre un millor coneixement de les condicions de vida dels exiliats..." [Conclusions]

CÒNSOL, ARNAU. "Els papers perduts de Carles d'Austria". *Sapiens*, 76 (febrer 09) 20-27. L'Arxiu d'Estat de Nàpols conté masses documentals relatives al govern de Carles III, fons al qual accedí ÀNGEL CASALS: documentació de cancelleria, epistolaris, memòries, consultes, etc., ofereixen la possibilitat d'aclarir i/o matissar interessants episodis de la guerra de Successió. [MG]

FÀBREGAS ROIG, JOSEP. "Els animals de càrrega a la Guerra Gran". en: FÀBREGAS I ROIG, JOSEP; JOSEP M.T.GRAU I PUJOL; MANEL GÜELL I JUNKERT (Coord.). *Miscel·lània en homenatge al Dr. Lluís Navarro Miralles. Magister dilectus. Reconeixement al mestratge d'un acadèmic honest i compromès*. Tarragona: Arola, 2009, 199-207. [21/6/1 +++]. Interessant aportació d'un dels principals especialistes en la Guerra Gran i professor de la URVT. J.FÀBREGAS es fixa en la transcendència de la logística militar en el curs d'una campanya militar, una logística que a l'antic règim anava a llocs d'animals de càrrega (mules). Per moure's l'exèrcit precisava 2.000

d'aquests exemplars, d'altra banda, gens barats, ja que s'estimaven amb un valor oscil·latiu entre les 200 i les 336 lliures cada un. L'intendent de l'exèrcit convocà els tractants, però a la vista de l'escàs èxit de la crida, es va quedar amb l'opció de la confiscació. S'estudien i analitzen els dos processos, extrapolant casos, exposant situacions, plantejant problemàtiques i esmicolant percentatges. [MG]

VÁZQUEZ OSUNA, FEDERICO. "L'Oficina jurídica. La justícia revolucionària durant la Guerra Civil". *L'Avenç*, 343 (febrer 2009) 30-38. "L'11 d'agost de 1936, milicians de la CNT, comandats per l'advocat Àngel Samblancat, van assaltar el Palau de Justícia de Barcelona, amb la intenció d'instaurar-hi la justícia revolucionària. Un grup de republicans, comandats per Josep Andreu i Abelló, també van ocupar-lo, a fi d'evitar que l'administració de justícia quedés en mans dels cenetistes [...] van acordar tàcitament de dividir en dues meitats els espais del palau. Començava així a funcionar l'anomenada Oficina Jurídica, que es va caracteritzar per l'arbitrarietat amb què actuava i per l'enriquiment il·lícit dels seus responsables". [Resum inicial]

FINESTRES, JORDI. "Espiant els nazis. L'aventura dels espies catalans al servei dels Estats Units". *Sapiens*, 75 (gener 09) 18-28. A través del testimoni de Martí Torrent, militant d'Estat Català, número dos de la xarxa d'espionatge, l'autor revela en què va consistir el grup de confidents catalans que operà a Barcelona mentre va durar la IIGM. La xarxa, estretament connectada amb el consolat nord-americà i amb el FNC (Front Nacional de Catalunya), va operar també a la frontera fent de pont amb la Resistència francesa en les evasions, i també a la costa, informant de tota mena d'activitat militar (moviments de vaixells, dipòsits de combustible, empreses alemanyes de guerra, etc.). L'autor ha reconstruït la llista dels components de la xarxa d'espionatge, i localitza en un plànol de Barcelona els principals llocs d'interès de l'activitat espia. [MG]

FONS I ARXIVS:

Els Sucesos por años, de la Biblioteca Nacional de Madrid

A la secció de *Manuscritos de la Biblioteca Nacional de Madrid*, es conserven uns volums de dimensions respectables que s'enquadren dins de la col·lecció: *Sucesos por años*. Es tracta d'una sèrie registral, constituïda per l'aplec de tota aquella documentació important que arribava cada any: avisos, missives, memòries, informes, notes, pragmàtiques, impresos, fulls volanders, etc.

“Estos impresos, así entremezclados con manuscritos, son de gran interés y algunos de muy difícil hallazgo, fuera de estos tomos, por su índole efímera: hojas volantes, pliegos sueltos o folletos de pocas páginas, pasto de la curiosidad de un día o de una época, saciada pronto al perder el suceso actualidad. Los memoriales, también con frecuencia impresos, de personas de muy diversa condición o notoriedad, son utilísimos para la biografía nacional, tan deficiente entre nosotros, y se hallan en estos tomos, así como relaciones impresas de sucesos políticos o de guerra, ocurrencias locales, accidentes meteorológicos, terremotos, milagros, fenómenos, etc.”.

Tot es reunia i relligava, efectivament, en un sol volum, en el qual s'hi feia, al principi, un sumari, arcaic i disposat en un ordre il·lògic, perquè l'ítem pel qual ordena alfabèticament, no era la paraula clau.

Els *Sucesos por años*, almenys aquells que hem tingut ocasió de consultar, mantienien un cert ordre cronològic, però sobretot de rellevància, o sigui, començava amb la més important memòria del fet més cabdal succeït aquella anyada. Després, podien seguir més o menys barrejats, d'altres assumptes. Agafem-ne un de ben especial, el corresponent a 1640. És el reg. 2.371, i s'enceta amb cinc pàgines de sumari, al principi del qual apareix l'ítem “*Alteraciones de Cataluña del año de 1640*”, fins al foli 294. Després segueixen tot els “Bans”, les “Capitulacions” (de Torí i les fetes pels catalans davant **Lluís XIII**), continua l'imprès publicat per Joseph Çarroca (*Política del Comte de Olivares y contrapolítica de Cataluña y Barcelona...*), segueixen totes les “Cartes”, de tal autoritat a tal personatge, de tal personalitat a tal càrrec, etc. Els ítems que segueixen són intitulacions aleatòries: consultes, ambaixades, guerres, memoriales, notícies, papers, relacions, successos. S'hi entrecreuen biografies (“**Richelii Card.** Vita synopsis...”), altres impresos (“*Secretos públicos, piedra de toque...*”, el llibret de JOSÉ TOVAR. *Relacion de lo sucedido en Rosellón ...*, etc.). El contingut era còpia expressa (de cancelleria: lletra menuda, interlineat generós, amb la caixa d'escriptura a la banda interior

deixant l'exterior per als comentaris complementaris que s'esqueien) d'un original, exceptuant els impresos o alguna missiva, que no calia copiar-los i s'adjuntaven tal qual.

Els *Sucesos por años*, venien a ser àlbums o reculls registrals dels principals esdeveniments succeïts durant els 12 mesos, fets en base a documentació original que hom tornava a copiar o aprofitava. S'apleguen en una col·lecció de 50 volums (registres del 2.345 al 2.393) d'unes 400 pàgines cada un, relligats en pasta del segle XIX, que abasten des de 1598-1660, gairebé els regnats dels dos primers Austries dits "menors", **Felip III** i **Felip IV**.

"Es particularmente abundante en piezas del promedio del siglo XVII y de la campaña del Marqués de Mortara por tierra y del Duque de Alburquerque por mar, en Cataluña. El investigador encontrará aquí toda clase de papeles de los que hacen relación de aquellos sucesos, con muchos folletos impresos, hojas sueltas, relaciones de batallas y hechos de armas, victorias alcanzadas, relatos de fiestas, de sucesos políticos y demás crónica guerrera".

La col·lecció també és coneguda com *Mascareñas*, puix que s'atribueix la seva formació a **Jerónimo de Mascarenhas** (†1671), lisboeta fill del marquès de Montalbán, primer virrei del Brasil, que fou doctor en Teologia per la universitat de Coïmbra, i canonge de la seva catedral. **Mascarenhas**, havia passat a Madrid el 1640, al no voler sumar-se a la rebel·lió que instauraria Joan IV al tron portuguès. A Madrid, se'l va fer conseller, prior de Guimaraes, bisbe de Leyria i de Segòvia, i capellà major de la reina Margarida d'Austria, a qui acompanyà des d'Alemanya.

La riquesa documental que contenen aquests volums és immensa. Ho proven els instruments de descripció que se n'han fet, almenys els dos que coneixem que se n'hagin publicat, que són a nivell de catàleg. L'any 1938 la BNM edità el *Catálogo de "Tomos de Varios"*, a càrrec de JULIÁN PAZ, cap del departament de Manuscrits. Els anys 60 el Ministeri d'Educació va publicar un seguit de toms amb el suggestiu títol de *Inventario general de Manuscritos de la Biblioteca Nacional*, dins dels quals també hi són alguns dels registres al·ludits, novament catalogats.

[MG]

PAZ, JULIÁN. *Catálogo de 'Tomos de Varios'*. Madrid: Biblioteca Nacional, Departamento de Manuscrito, 1938; *Inventario general de Manuscritos de la Biblioteca Nacional*. Madrid: Ministerio de Educación Nacional, VIII toms entre 1953-1965.

L' ESPASA I LA PLOMA

La Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara.

Al segle XVII, al voltant d'un victoriós fet d'armes florien, com a bolets, les relacions laudatòries que n'explicaven, fil per randa, els principals fets ocorreguts. Al seu costat, brollaven igualment un pomell d'altres relacions, molt més breus, esbiaixades (a voltes, a partir del contingut d'una missiva), que rarament feien constar l'autor. La campanya de Barcelona de 1651-1652 significà la victòria (be que parcial) de **Felip IV** en la guerra dels Segadors. L'avenç de les tropes hispàniques va ser gairebé sense resistència, ja que **Lluís XIV**, immers en una guerra civil, no estava en disposició d'enviar més tropes al Principat, i la meitat de les que ja hi eren, abandonaren aquella destinació per tornar a França i fer costat al **Gran Condé**. En aquesta situació, les victòries dels hispànics van ser seguides, fins a plantar-se davant de Barcelona i prendre-la, amb un reduït exèrcit i després de 14 mesos de setge, el més llarg de la història militar dels catalans.

En algun altre número de la nostra revista hem parlat dels publicistes que a l'època moderna acompanyaven els exèrcits i a càrrec dels quals anava la crònica dels principals fets d'una campanya militar. Acostumem a saber-ne el nom (Juan Pacho, Francisco de Melo, etc.), però no sempre és així. Hi ha textos, dilatats com el que aquí ens ocupa, anònims, i on no consta cap referència que ens ajudi a identificar el seu autor. Només ens queda poder fer algunes conjetures per perfilar que aquesta autoria podria correspondre a un militar molt ben relacionat, que ocupava algun càrrec de certa consideració des del qual pogués assabentar-se de tots els fets que relata, probablement a la intendència, a la proveïdoria, o dins del mateix estat major del generalíssim.

La Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara [S.l.: s.e., s.d. (d.1652), 183 p.], és una crònica estrictament militar, en la que rarament hi ha referències a res que no siguin operacions bèl·liques. Així, es succeeixen: accions sorprenents, assalts, topades, encontres, emboscades, avançaments i retrocessos, ocupacions, desplaçaments, setges de poblacions, xifres d'efectius, recursos, dades sobre els ferits, els morts i els fugitius, i sobretot molts noms, dels militars protagonistes fins i tot de l'acció més insignificant. El discurs és rabiosament parcial a favor de **Felip IV**, i en ell s'hi veuen contraposats dos personatges: el marquès de **Mortara**, el protector, l'honest, l'heroi, i a l'altra banda **Josep de Margarit**, líder de la Revolució de 1640 i ànima del partit francès, que en els comentaris maniqueus no en fa una de bona, escampant mentides per sostenir la perduda causa catalana i forçant els seus compatriotes a acompanyar-lo a una situació límit a la qual mai no s'hagués arribat si no fos per la obstinació i tossuderia dels inobedients.

Però la més gran qualitat d'aquest llibret és, al nostre parer, la crònica gairebé diària que fa del setge de Barcelona de 1651-1652. És una crònica abundant en dades, que no regateja en detalls, generosa en el seu contingut, amb un seguiment dels fets encomiablement fidel fins a la reiteració. És a través de textos com aquest, que un

historiador militar s'adona del què representava un setge, lluny de la imatge estereotipada d'un exèrcit atacant que bloqueja i un altre defensant que vigila i està alerta, però en tot cas els dos creuats de braços. La situació en un setge era ben al contrari: s'hi succeïen petites accions bèl·liques gairebé diàries i intermitents, ja fossin topades, encontres fortuïts (amb defensors que haguessin sortit a cercar aigua, trametre un missatger, o proporcionar farratge als cavalls), sortides dels defensors contra una posició determinada, aproximacions contra un sector en concret, excavació de mines, intents d'assalts per sorpresa, etc. Mai no faltava una acció que relatar, mai una sortida dels defensors que afrontar, ni un moviment del contrari sobre el que calgués estar alerta. En aquest sentit cal dir que tota l'actual Barcelona era camp de batalla continu, des de Montjuïc al Besòs, i més enllà de Sans i Gràcia. Llocs i poblacions fora muralles de la ciutat, aquell 1652 constituïen l'espai on s'assentava l'exèrcit hispànic, formant punts d'unió d'una contraval·lació que, juntament amb molts d'altres quarters o fortins aixecats expressament per aquell setge, bloquejaven Barcelona per tal d'escanyar-ne la resistència. La relació dels fets inclou les confidències de traïdors o de filipistes dins de la ciutat, a través de les quals, l'autor del relat pot contraposar en paral·lel els fets d'una i d'altra banda, amb una alternança que proporciona un punt de vista més integral de l'episodi. L'obra pertany, doncs, a un subgènere dedicat als setges, dins del qual podríem considerar a alguns memorialistes o dietaris. Altre exemple d'aquest gènere literari militar ens consta en l'episodi del setge de Tarragona de 1641 (al volum XXIIIè del *Memorial Histórico Español*), que en el seu dia vam saber aprofitar prou be.

Som del parer que seria una temeritat abordar el pas de la ciutat de Barcelona, i de Catalunya en general, pel tràngol final de la guerra dels Segadors sense la consulta de la *Conquista de Cataluña por el Marqués de Olías y Mortara*, tantes són les dades que aporta. A Catalunya en consta un exemplar a la Biblioteca de Catalunya [Fons de Reserva, F. Bons núm. 170], i a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll, i a Espanya se'n troben a Sevilla (Biblioteca de la Universitat), Osca (Biblioteca Pública de l'Estat), Madrid (Real Acadèmia de la Historia i Biblioteca del Senat) i Vitòria (Seminari Diocesà). Consta un exemplar penjat a la Xarxa, que es pot baixar, al web de la Biblioteca Foral de Biscaia <http://biskaia.net/foluliburutegia/index_foruliburutegia.htm>.

* Sobre aquesta obra no hem trobat bibliografia. La que fem constar és, en tot cas, per ambientar l'episodi del setge barceloní de 1651-1652:

-DURAN I SANPERE, AGUSTÍ. "La rendición de Barcelona en 1652". en: *Barcelona. Divulgación Histórica*, VI. Barcelona: Edicions Aymá, 1948.

-SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956.

-MUÑOZ GONZÁLEZ, ANTONIO; JOSEP CATÀ I TUR. "Setge o capitulació de Barcelona el 1652". *Barcelona. Quaderns d'Història*, 5 (2001) 241-247.

-FLORENSA I SOLER, NÚRIA. *El Consell de Cent. Barcelona a la Guerra dels Segadors*. Barcelona: l'autora, 1996.

-GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003.

* Agraïm a l'amic Eduardo de Mesa Gallego, que ens va donar a conèixer aquesta obra enviant-nos en un exemplar per correu electrònic.

[MG]

RECULL:

GENERAL:

COLLINS, T. Y R.G. GRANT. *Soldado*. Madrid: Pearson, 2009, 360 p.

CONLAN, THOMAS D. *Armas y técnicas bélicas del samurai. 1200-1877*. Madrid: Libsa, 2009, 215 p.

ANTIGUA:

HALL, RICHARD. *El mundo de los Vikingos*. Madrid: Akal, 2008, 240 p.

MEDIEVAL:

ESPARZA, JOSÉ JAVIER. *La gran aventura del reino de Asturias. Así comenzó la Reconquista*. Madrid: La Esfera de los libros, 2009, 504 p.

FIERRO, MARIBEL. *El cuerpo derrotado. Como trataban musulmanes y cristianos a los enemigos vencidos (península ibérica, ss. VIII-XIII)*. Madrid: CSIC, 2008, 640 p.

GEA, ISABEL. *Las murallas medievales de Madrid*. Madrid: La Librería, 2008.

GRACIA, FRANCISCO. *Furor barbarii. Celtas y galos contra Roma*. Barcelona: Versátil, 2009, 318 p.

LAGO MARÍN, JOSÉ IGNACIO y MANUEL GONZÁLEZ PÉREZ. *Jaime I y la conquista de Valencia, 1238*. Madrid:

Almena, 2009 (Guerreros y Batallas), 88 p.

LINHEAN, PETER. *España 1157-1300. Una sociedad desorganizada por la guerra*. Barcelona: Crítica, 2009, 440 p.

SÁEZ ABAD, RUBÉN. *Los almogávares y la amenaza turca. 1303-1312*. Madrid: Almena, 2008, 98 p.

MODERNA:

BRNARDIC, VLADIMIR. *Imperial armies of the Thirty Year's War. I. Infantry and artillery*. Oxford: Osprey, 2009, 48 p.

CASADO RABANAL, DAVID. *La marina ilustrada. Sueño y ambición de la España del XVIII*. Madrid: Antígona, 2009, 676 p.

DÍAZ GAVIER, MARIO. *Bicoca, 1522. La primera victoria de Carlos V en Italia*. Madrid: Almena, 2009 (Guerreros y Batallas; 55), 71 p.

MOLERO COLINA, CARLOS. *Lanceros de Farnesio. Historia del regimiento de caballería más antiguo de España*. Valladolid: Diputación, 2009, 239 p.

Guerra contra els infidels

Acta de Constantinoble. Ciutadella. Societat Històrica Arqueològica Martí i Bella, 2008.

CARRASCO, RAFAEL.

Deportados en nombre de Dios. Barcelona: Destino, 2009, 389 p.

MERLIN, PIER PAOLO. *Manuel Filiberto, duque de Saboya, general de España*. Madrid: Actas, 2009, 231 p.

Guerra de Successió

EDELMAYER, FRIEDRICK y VIRGINIA LEÓN SANZ. *Hispania-Austria III. Der Spanische Erbfolgekrieg. La Guerra de Sucesión*. Alcalá de Henares: Universitat, 2008, 416 p.

PÉREZ APARICIO, CARMEN. *La fi del regne de València*. II. Barcelona: Eliseu Climent, 2008, 1.056 p.

Guerra del Francès

AGUILAR MERLO, MIGUEL DE. *La Guerra de Independencia en doce rectificaciones. Mitos y nuevos aspectos de la contienda*. Málaga: Grupo Editorial 33, 2008, 172 p.

CONTEMPORÀNIA:

ALBÍ DE LA CUESTA, JULIO. *El último virrey*. Madrid: Ollero y Ramos, 2009, 734 p.

IGM

ANDRIESSEN, J.H.J.; DAVID BOYLE. *I-II Guerra Mundial*

en imágenes. Madrid: Edimat Libros, 2009.

QUERO RODILES, FELIPE. *Historia militar de la Primera Guerra Mundial. De la caballería al carro de combate*. Madrid: Sílex, 2009, 624 p.

GCE

CHAVES NOGALES, MANUEL. *A sangre y fuego*. Madrid: Espasa-Calpe, 2009 (Austral; 631), 272 p.

GONZÁLEZ DE MIGUEL, JESÚS. *La batalla del Jarama*. Madrid: La Esfera de los libros, 2009, 766 p.

HENRÍQUEZ CALBIN, JULIÁN. *La batalla del Ebro*. Guadalajara: Silente, 2009, 528 p.

SIERRA BLAS, VERÓNICA. *Palabras huérfanas. Los niños exiliados en la guerra civil*. Madrid: Taurus, 2009, 434 p.

ZAVALA, JOSÉ MARIA. 1939. *La cara oculta de los últimos días de la Guerra Civil*. Barcelona: Plaza & Janés, 2009, 352 p.

IIGM

BARNOSELL, GENIS. “Més enllà de les batalles. Creix l'interès editorial per la història militar de la Segona Guerra Mundial». *L'Avenç*, 349 (Setembre 2009) 58-59.

CITINO, ROBERT M. *La muerte de la Wehrmacht. Las campañas de 1942*. Barcelona: Crítica, 2009, 560 p.

KEEGAN, JOHN. *Seis ejércitos en Normandía. Del Día D a la liberación de París*. Barcelona: Crítica, 2009, 480 p.

KERSHAW, IAN. *Decisiones trascendentales*. Tr. d'Ana Escartín. Barcelona: Península, 2008, 760 p.

MACINTYRE, BEN. *El agente zigzag*. Tr. Rosa Salleras. Barcelona: Crítica, 2008, 413 p.

MACKSEY, KENNETH. *Memorias del mariscal de campo Kesselring*. Barcelona: Tempus, 2008, 454 p.

REES, LAURENCE. *El holocausto asiático. Los crímenes japoneses en la Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Crítica, 2009, 256 p.

SHAPIROV, AKRAM. *Chernikovski. El general T-34*. Barcelona: Inédita, 2009, 528 p.

SLOAN, BILL. *Después de Pearl Harbor*. Barcelona: Crítica, 2009, 426 p.

TODOROV, TZVETAN. *Una tragedia francesa*. Barcelona: L'Avenç Història, 2009, 160 p.

VEREITER, KARL VON. *Orden: matar a Tito*. Barcelona: Malabar, 2009, 336 p.

WHITING, CHARLES. *La Guerra Secreta. La batalla de las Ardenas*. Barcelona: Crítica, 2009, 280 p.

Era atòmica

APPLY, C.G. *La guerra de Vietnam*. Barcelona: Crítica, 2008, 260 p.

FORST, ALAN. *Los espías de Varsovia*. Tr. José Antonio Soriano. Barcelona: Seix Barral, 2009, 347 p.

HALBERSTAM, DAVID. *La guerra olvidada*. Tr. Juan Mari Madariaga. Barcelona: Crítica, 2009, 968 p.

Ares. Núm. 7 (març-abril 2009): C.VIDAL. “‘Stonewell’ Jackson. El brazo derecho del general Lee [I]” (2-6); S.DOMÍNGUEZ. “La línea de defensa del Río Muluya” (8-13); J.MANRIQUE. “Tecnología alemana: 3.7 cm Flugceuge ab wherkano 18” (14-18); L.MOLINA. “Carlos Martínez de Campos. Un militar ilustrado” (21-27); J.M.MATA. “Los vehículos soviéticos del ejército de la República” (42-47); J.GIL. “El 17 a las 17” (48-54); A.RUIZ y J.PLA. “Antonio Olona Sisó. Un héroe desconocido” (55-59). **Núm. 8 (maig-juny 2009):** T.M.NEWARK. “Arminio. El héroe bárbaro de Hitler [I]” (2-8); C.VIDAL. “‘Stonewell’ Jackson. El brazo derecho del general Lee [II]. De la campaña de los Siete días a Chancellorsville (10-15); Á.RUIZ. “Los olvidados. DMX 30 EM 2 SABBLIR” (26-29); L.M.SÁNCHEZ PÉREZ. “Las academias de mandos del Frente de Juventudes” (32-39); “Otto Ernst Reiner. El hombre que paró ‘Valkiria’” (42-52); M.GARCÍA DÍAZ. “El general Sanjurjo. A las puertas de la libertad” (54-59). **Núm. 9 (juliol-agost 2009):** T.M.NEWARK. “Arminio. El héroe bárbaro de Hitler [II]” (2-5); M.GONZÁLEZ. “La fragata Diana” (8-12); J.VILLASÁN. “El desastre de Anual y la caballería de Alcántara” (14-20); R.A.PERMUY. “Consolidated 20 A Flegtster” (33-38); C.CABALLERO. “Del Ebro al Volga. La historia de un combatiente comunista ruso. Grigori von Lansdorf [I] (39-45); L.MOLINA. “Apuntes para la historia de los carros de combate en España” (48-51); Ó.GONZÁLEZ. “¡Mira quien baila!: un bailarín entre los paracaidistas. El reportero de guerra alemán Bruno von Kaiser (1905-1982) (54-57); J.M.MANRIQUE y M.GARCÍA DÍEZ. “La artillería de costa sobre vía férrea en España. 1939-1948” (58-62).

Clío. Núm. 93 (juliol 200): I.RAMILA. “Corsarios ‘made in Spain’” (16-27). **Núm. 95 (setembre 2009):** X.CASALS. “El fin de semana que empezó la guerra” (28-35); I.ECHEVARRÍA. “El tratado de Versalles ¿La Paz que preparó una guerra?” (46-57); D.GÓMEZ. “Darío III. A la sombra de Alejandro Magno” (68-75).

Historia de Iberia Vieja. Núm. 46 (abril 2009): I.RAMILA. “la batalla de Toro. El nacimiento de una nación” (30-35); M.CARBALLAL. “Historias de espías. La Inteligencia española desde el siglo XIX a la actualidad” (54-59); F.G.RUBIO. “El castillo de Vélez Blanco. 500 años de historia” (90-95); F.J.B.MANZANO. “La Cabrera (Islas Baleares). La Guantánamo de la Guerra de la Independencia” (96-99). **Núm. 48 (juny 2009):** J.MARTÍN GARCÍA. “El origen español de Estados Unidos” (12-23); J.GARCÍA BLANCO. “Juan de Miralles, el amigo de George Washington. Un espía español en la Guerra de Independencia de E.UU.” (24-29); F.MARTÍNEZ LAÍNEZ y C.CANALES. “Banderas lejanas” (30-35); A.POLANCO. “Cosme García y los orígenes del submarino” (38-41). **Núm. 49 (juliol 2009):** J.MARTÍN GARCÍA. “Ebro. La batalla que decidió la guerra” (56-61); G.MUÑOZ. “El castillo del Morro. Nuestra fortaleza en la Habana” (70-75); M.CARBALLAL. “La increíble historia de Margarita Ruíz Lihory. La Mata-Hari española” (88-93). **Núm. 50 (agost 2009):** Ó.HERRADON. “Felipe II. El rey cruzado” (10-21); J.HERNÁNDEZ GARVÍ. “Españoles en el búnquer de Hitler” (22-29); M.GONZÁLEZ. “Los ictíneos de Monturiol” (48-53); J.GARCÍA SÁNCHEZ. “La conquista de Cerdeña. Catalanes y aragoneses en busca del botín mediterráneo (1323-1326)” (88-93).

Historia. National Geographic, núm. 65 (maig 2009): G.SEGURA. “La invasión de los Cien Mil Hijos de San Luis” (24-28); F.J.PEÑA. “El Cid, héroe de frontera” (58-69). **Núm. 66 (juny 2009):** J.GÓMEZ ESPELOSÍN. “Fenicios. Los dueños del Mediterráneo” (42-51); F.LILLO. “Julio César. El camino al poder” (52-61); D.GARCÍA HERNÁN. “La Guerra de los Treinta Años” (74-85). **Núm. 67 (juliol 2009):** C.GARCÍA GUAL. “Alejandro Magno. El último héroe de Grecia” (42-51); M.GARCÍA. “Moriscos en España. Perseguidos y deportados” (73-86). **Núm. 68 (agost 2009):** J.L.CORRAL. “Gengis Khan. El conquistador de las estepas” (64-73); G.SEGURA. “Las guerrillas contra Napoleón” (74-87).

Historia y Vida, núm. 484 (juliol 2008): J.PASTRAND. “La batalla de Salamina” (44-51); S.VICH. “Espías nazis en América” (52-57). **Núm. 486 (setembre 2008):** G.CARDONA. “Milans del Bosch, un guerrillero liberal” (52-58); D.CARCEDO. “Argelia, por la independencia” (90-97). **Núm. 487 (octubre 2008):** C.GIL. “La batalla de Actium” (36-43); J.C.LOSADA. “Muret, batalla perdida” (50-57); A.HERRERA. “¿El Mago de la Guerra? Jasper Markelyne...” (58-53); J.HOYOS. “Los espías de Felipe II” (64-71); E.REXACH. “Pirro, el de las victorias agónicas” (72-79); J.M.REVERTE. “El desastre inevitable [Annual]” (88-95). **Núm. 488 (novembre 2008):** J.C.LOSADA. “La guerra de Flandes” (29-55); D.GOMÀ. “El incendio de Washington” (72-79). **Núm. 490 (gener 2009):** J.P.QUERALT. “La resistencia en Zaragoza” (64-71); C.PADRÓ. “Capa, los ojos de la guerra” (80-86). **Núm. 491 (febrer 2009):** J.C.LOSADA. “El fin de Moore” (52-60). **Núm. 492 (març 2009):** J.C.LOSADA. “César, el general” (31-39); I.ARTAMENDI. “La foto casual [Iwo Jima]” (78-85). **Núm. 493 (abril 2009):** G.CARDONA. “España, 1939” (33-63); F.PRINCET. “Traidor a la patria [Pétain]” (82-87). **Núm. 494 (maig 2009):** J.PASTRANA. “Los 10.000 días del general [Vo Nguyen Giap]” (82-89); F.MARTÍNEZ HOYOS. “La amenaza turca” (70-77). **Núm. 495 (juny 2009):** C.PADRÓ. “Vikingos en Francia” (58-65); M.FLORENTIN. “Las fugas de Calditz” (66-73).

Revista de Historia Militar. Núm. Extraordinario de 2009 “Guerra Santa, guerra justa”. J.TREBOLLE. “Guerra Santa y Guerra Justa en la Biblia” (13-38); J.ANDREU. “El concepto de guerra justa y la justificación de los conflictos bélicos en el mundo clásico” (39-77); J.CABRERO. “El concepto de la guerra en el cristianismo primitivo desde los Evangelios a San Agustín” (79-118); A.M.ECHEVARRÍA y J.M.RODRÍGUEZ. “Entre ‘violencia sagrada’ y ‘guerra socializada’: las cruzadas” (113-139); P.LÓPEZ PITA. “La guerra en el Corán y en la tradición musulmana” (141-165); J.A.MARTÍNEZ TORRES. “¿Religión o política. Las guerras confesionales en Europa. 1555-1598”; J.AVILÉS. “De la yihad clásica al terrorismo yihadí” (199-223).

Violencias fratricidas. Carlistas y liberales en el siglo XIX. Actas II Jornadas de estudio del Carlismo. 24 – 26 septiembre 2008. Estella. Pamplona: Gobierno de Navarra, 2009. A.MOLINER. “Partidas, guerrillas y bandolerismo” (15-54); A.GARCÍA-SANZ. “Los exilios de los militares carlistas navarros de 1838-1839” (55-98); J.R.URQUIJO. “¿Voluntarios o quintos? Reclutamiento y desertión en la Primera Guerra Carlista” (99-186); J.CANAL. “La guerra civil en el siglo XIX (España, Portugal, Francia e Italia) (187-212); F.SÁ E MELO. “El ‘terror miguelista’ revisitado. Represión y memoria del reinado de D. Miguel” (213-223); S.SARLIN. “Los carlistas en Italia en el siglo XIX” (223-238); À.DUARTE. “El carlista y el republicano: rivales y enemigos” (239-258); J.I.MARCUELLO. “Las reformas constitucionales en la Monarquía de Isabel II y la integración del carlismo” (259-298); J.MACCLANCY. “An anthropological approach to carlist ritual: Montejoyra during francoism” (299-322); F.J.CASPISTEGUI. “Hacer la historia de las guerras carlistas desde el carlismo” (323-380); P.GUENIFFEY. “De la terreur révolutionnaire au terrorisme” (381-400).

EXPUGNARE OPPIDUM: En defensa del Palau Papal (Avinyó, 1398)

És un episodi poc documentat la defensa que els catalans van fer del palau papal d'Avinyó a mitjan setembre de 1398. D'entrada, sobta admetre que s'hagi de defensar la residència del Sant Pare, però en una època en la qual els cismes es succeïen un rere l'altra, ja no estranya tant. I aquells dies el cisma era amb **Benet XIII**, el famós *Papa Luna*. Tancat a Avinyó, el rei de França, partidari de l'antipapa, hi envià el seu mariscal **Geffroi Boucicaut** amb un exèrcit per que el fes presoner, i si calia, que assaltàs aquella ciutat.

Martí I de Sardenya, partidari de **Benet XIII**, així que se n'assabentà hi va trametre un petit estol de 300 homes en una esquadra que enfilà el Roine fins arribar a Avinyó i aconseguir entrar-hi.

Els francesos es van atrinxerar davant la ciutat, i hi van llançar alguns assalts; tampoc no van dubtar a fer-ne mines. Els defensors les avortaren amb les corresponents contramines. Val a dir que l'ús de la mina, tal i com la coneixerien els exèrcits dels segles posteriors, o sigui, escarbotar un túnel sota terra fins a la muralla i ataconar-hi pólvora per volar aquell punt i poder assaltar per la bretxa oberta, encara estava per innovar. Tanmateix, les mines ja es feien des d'època romana, no per volar la muralla, sinó per entrar dins de la plaça a través del túnel.

L'arribada de l'estol català féu perdre tota esperança d'èxit als francesos, i **Boucicaut** alçà el setge. Així es va posar fi a un episodi tant breu com intens i, sobretot, curiós.

[MG]

MORAYTA, MIQUEL. *Historia general de España, desde los tiempos antehistóricos hasta nuestros días*. V. Madrid: Felipe González Rojas, 1887, II, 1.138-1.139; ROVIRA I VIRGILI, ANTONI. *Història de Catalunya*. XI. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1979, V, p. 413.

A G E N D A :

Aplec de Treballs, núm. 29 (2011), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2010, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgraupuig@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Webmestre: Ramon Perelló Bargalló [info@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Àngel Casals Martínez, Josep M. T. Grau Pujol, Ramon Perelló Bargalló.

Junta externa d'avaluació: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la Real Academia de la Historia), Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània de la URVT).

Col·laboradors en aquest número: Francesc Murillo Galimany, Francisco Murillo Rodríguez, Lluís i Xavier Orozco Delclòs, David Iñiguez Gracia, Carlos Lázaro Ávila, Sebastián Altemir Altemir, Núria Florensa Soler, Josep M. T. Grau i Pujol, Salvador-J. Rovira Gómez, Guerau Palmada, Eduardo de Mesa Gallego, Pineda Vaquer Ferrando, Joan Fernández i Cristina Bessa.

Imatges (crèdits no referenciats): *Portada* – Polikarpov I-15bis de la força aèria republicana alçant-se [republicanos.bravehost.com/1english.html]. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix una web de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la història militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta externa d'avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta i els ciber subscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; no es cobra preu ni retribució, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja a la web, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquella web oferta als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, endarreriments o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.